

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

**Психолого-педагогічний супровід
дітей з функціональними
мовленнєвими труднощами
в умовах інклюзивного навчання**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

**студентка 2 курсу, 610 групи
Романович Анна Романівна**

Керівник:

**кандидат педагогічних наук,
доцент Гордійчук О.Є.**

***До захисту допущено
на засіданні кафедри***

протокол № 4 від 12 листопада 2024 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Романович А.Р. Психолого-педагогічний супровід дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття ОР «магістр» зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівці, 2024. 76 с.

Застосувавши виокремлені методи дослідження, нами у двох розділах розкрито актуальну, з позиції вивчення вітчизняної та зарубіжної літератури, обрану наукову проблему; аналізу діагностики стану дослідження сприяли анкетування та спостереження за організацією інклюзивного освітнього процесу; доведено, що виокремлені нами особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами – вкрай важливі і практично-необхідні; дослідницькою роботою запропоновано методичні рекомендації щодо психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, діти з особливими освітніми потребами, функціонально мовленнєві труднощі, порушення мовлення, дитина з порушеннями мовлення.

ADSTRACT

Romanovych A.R. Psychological and pedagogical support of children with functional speech difficulties in the conditions of inclusive education - Manuscript. Master's thesis for obtaining the master's degree in the specialty 013 Primary education. – Chernivtsi, 2024. 76 p.

Having applied the selected methods of research, in two sections, we have disclosed an actual scientific problem selected from the point of view of the study of domestic and foreign literature; the diagnostic analysis of the state of research was facilitated by questionnaires and observation of the organization of the inclusive educational process; it has been proven that the features of psychological and pedagogical support of children with functional speech difficulties that we singled out are extremely important and practically necessary; the research paper proposed methodical recommendations for the psychological and pedagogical support of children with functional speech difficulties in the conditions of inclusive education.

Key words: psychological and pedagogical support, children with special educational needs, functional speech difficulties, speech disorders, child with speech disorders.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело. _____ А. Р. Романович

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Діти з особливими освітніми потребами – діти з ООП

Функціональні мовленнєві труднощі – ФМТ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	9
1.1. Вітчизняна та зарубіжна наука про значення психолого-педагогічного супроводу	9
1.2. Аналіз ступенів порушення мовлення та їх ознак як передумов функціональних мовленнєвих труднощів у дітей.....	23
1.3. Дослідження стану психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання	29
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	37
2.1. Створення адаптивного безбар'єрного середовища для компенсації порушень мовлення.....	37
2.2. Застосування специфічних методик, методів та прийомів навчання дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.....	43
2.3 Методичні рекомендації психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання	52
Висновки до розділу 2.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ.....	75-76

ВСТУП

Актуальність теми наукового дослідження зумовлена тим, що нині в Україні та світі - тенденція у зростанні кількості дітей із порушенням мовлення, а це вимагає від нас, фахівців, здійснення пошуку нових способів та методів впливу задля успішного соціо-особистісного становлення дитини з особливими освітніми потребами. З цього приводу, в умовах сучасного інклюзивного навчання особливо важливим є забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами загалом, та потребою в інтеграції спеціалізованих методик і підходів у загальноосвітній процес, що дозволить дітям з функціональними мовленнєвими труднощами не лише отримати якісну освіту, а й активно соціалізуватися та розвиватися на рівні з усіма дітьми.

Адже, за останньою статистикою, чимала кількість сучасних дітей, зауважує дослідник Ю.Рібцун, мають порушення звуковимови, недорозвиток фонематичних процесів та відставання у формуванні власного лексико-граматичного ладу та мовлення. Саме тому, здійснення психолого-педагогічної, логопедичної, корекційної роботи є вкрай необхідними задля активізації їх психічних процесів (Рібцун, 2008, С.13-17).

Актуальність теми нашого дослідження зумовлено соціальною потребою розвитку мовлення у дітей, як важливої складової становлення особистості та одним із пріоритетних спрямування Національної доктрини розвитку освіти України, Закону України «Про освіту», що передбачають досконалість форм, методів, засобів і методики навчання дітей рідній мові, формування культури мовленнєвого спілкування.

Стан дослідження проблеми. Так, проблему корекції мовленнєвого порушення досліджували такі українські науковці, як: С. Конопляста, З. Ленів, Л. Лопатіна, Н. Манько, І. Марченко, Н. Пахомова, Ю. Рібцун, В. Тарасун, В. Тищенко.

Аналізуючи теоретичні праці щодо проблем формування мовленнєвої (лексичної, фонетичної, граматичної, діалогічної) компетентності дітей (А. Богуш, О. Василенко, Н. Гавриш, ІН. Луцан, Т. Поліщук, М. Полянська, Л. Осадча,), вбачаємо ефект гри, як дієвого засобу опанування мови. Слушно стверджує Л. Осадча, «завдяки грі відбувається найбільш інтенсивне формування всіх компонентів мовленнєвої системи, зокрема фонетики, лексики, граматики та зв'язного мовлення» (Осадча Л. М.).

Наукові розвідки та провідні методологічні ідеї вітчизняних педагогів О. Савченко, І. Гавриленко, Л. Шевчук, О. Костенко складуть основу нашого дослідження. Сучасні підходи та концепції зарубіжних педагогів, як: Мерилін Дж. Сноулінг, Чарльз Хулм, Дороті Бішоп, Браян Бетчелор, Грейс Норбері, Лорен Адамсон цілком предметно і переконливо лягли в основу Розділу 1 нашого магістерського дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерська робота виконана в рамках наукової теми кафедри: *«Теоретико-методологічні засади розвитку педагогічної освіти та професійної підготовки фахівців у контексті євроінтеграційних процесів»*.

Отже, опираючись на актуальність досліджуваної наукової проблеми, практичною необхідністю та затребуваністю, ми обрали **тему дослідження:** *«Психолого-педагогічний супровід дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання»*.

Мета полягає у теоретичному обґрунтуванні особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Завдання дослідження:

- Вивчити вітчизняну та зарубіжну літературу щодо значення психолого-педагогічного супроводу дітей в умовах інклюзивного навчання.
- Здійснити аналіз ступенів, ознак порушення мовлення та дослідити стан психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

- Виокремити особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.
- Розробити методичні рекомендації психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Об’єкт дослідження - психолого-педагогічний супровід дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Предмет дослідження – особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Гіпотеза дослідження. На нашу думку, впровадження виокремлених нами особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання сприятиме підвищити їх умотивованість до навчання, до комунікації та соціалізації, покращить рівень їх психологічного комфорту в освітньому процесі Нової української школи.

Методи дослідження: аналіз вітчизняних і зарубіжних праць задля окреслення значення психолого-педагогічного супроводу дітей в умовах інклюзивного навчання та виокремлення ознак порушення мовлення у них; діагностичні – вивчення досвіду роботи вчителів інклюзивних класів (методом анкетування та спостереження за організацією освітнього процесу) з метою дослідження стану психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання; методи систематизації та узагальнення – з метою обґрунтування особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в обґрунтуванні значення, ознак порушення мовлення та наукового виокремлення та

обґрунтування особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Практичне значення результатів дослідження полягає в цінному практико-орієнтованому методичному інструментарії психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання, який послугує методичним надбанням для вчителів інклюзивних класів, асистентів вчителів, студентів-практикантів, логопедів та ін.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на щорічній студентській конференції в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (16-17 квітня, 2024 році) з друком тез на тему: «Психолого-педагогічний супровід дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного навчання: базові орієнтири» (науковий керівник – доцент Гордійчук О.Є.).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: вступ, два розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел та додатки, 76 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

1.1. Вітчизняна та зарубіжна наука про значення психолого-педагогічного супроводу

П.1.1. маємо на меті представити як вивчення значення психолого-педагогічного супроводу дітей в умовах інклюзивного навчання у розрізі вітчизняних та зарубіжних розвідок.

Так, інклюзивна освіта стає все більш поширеною у всьому світі, включаючи Україну, як важливий етап у забезпеченні рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та потреб.

Однією з ключових груп, що потребують спеціальної уваги, є діти з функціональними мовленнєвими труднощами (ФМТ). Успішна інтеграція цих дітей у ЗЗСО потребує системного підходу, що включає психолого-педагогічний супровід.

Насамперед, в Україні питанням психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами (ФМТ) присвячено багато наукових досліджень та практичних розробок. Дослідники наголошують на важливості комплексного підходу до корекції мовленнєвих порушень, що включає роботу логопеда, психолога, дефектолога та педагогів. За даними досліджень, раннє виявлення мовленнєвих проблем і своєчасне надання корекційної допомоги сприяють значному покращенню мовленнєвих навичок та успішній соціалізації дітей з ФМТ.

Наукові підходи та концепції включають таких вітчизняних педагогів, як Олена Савченко, Ірина Гавриленко, Лариса Шевчук, Ольга Костенко та ін.

Олена Савченко є одним з провідних фахівців в області корекційної педагогіки в Україні. Її дослідження та практичні розробки значно вплинули на розвиток методик роботи з дітьми, що мають функціональні мовленнєві

труднощі. Нижче наведено детальніше опис її внеску, зокрема ключові аспекти її роботи та методики.

1. Рання діагностика мовленнєвих порушень.

Так, О. Савченко розробила систему ранньої діагностики мовленнєвих порушень, яка дозволяє виявляти проблеми на ранніх етапах розвитку дитини. Науковиця підкреслює про важливість своєчасної діагностики для ефективного корекційного втручання, зазначаючи: «Рання діагностика мовленнєвих порушень є ключовим фактором успішного корекційного впливу та подальшої соціалізації дитини» (Савченко, 2017, с. 35).

2. Комплексний підхід до корекції.

Олена Савченко акцентує увагу на необхідності комплексного підходу до корекції мовленнєвих порушень, що включає участь різних фахівців: логопеда, психолога, дефектолога та педагогів. Її методика передбачає індивідуалізацію навчання та активну співпрацю з батьками. За словами науковиці: «Комплексний підхід до корекції мовленнєвих порушень передбачає взаємодію логопеда, психолога, дефектолога та педагога, а також активну участь батьків у процесі навчання» (Савченко, 2017, с. 78).

3. Використання ігрових методик.

О. Савченко вважає, що ігрові методики є ефективним засобом корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Вона розробила низку ігрових вправ, спрямованих на розвиток мовленнєвих навичок. Думка авторки про наступне: «Ігрові методики дозволяють створити сприятливі умови для розвитку мовленнєвих навичок, оскільки гра є природною діяльністю для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку» (Савченко, 2017, с. 112).

4. Співпраця з батьками.

Так, О. Савченко наголошує на важливості співпраці з батьками дітей з мовленнєвими порушеннями, (ФМТ). Вчена розробила рекомендації для батьків щодо підтримки та розвитку мовленнєвих навичок вдома, підкреслюючи: «Активна участь батьків у процесі корекції мовленнєвих порушень є необхідною умовою для досягнення позитивних результатів» (Савченко, 2017, с. 145).

Отже, методики, розроблені Савченко, активно впроваджуються в освітніх закладах України. Вони включають індивідуалізовані програми навчання, що враховують специфічні потреби кожної дитини, а також адаптацію освітнього середовища та використання сучасних технологій в ЗЗСО з інклюзивним підходом.

Крім того, провідною науковицею в Україні в галузі інклюзивної освіти та корекційної педагогіки є Ірина Гавриленко. Її дослідження та практичні розробки, у свій час, суттєво вплинули на методики роботи з дітьми, що мають функціональні мовленнєві труднощі (ФМТ). Нижче наведемо детальніший опис її внеску, включаючи основні аспекти її роботи з цитуванням окремих з них.

1. Індивідуалізовані програми навчання.

Ірина Гавриленко розробила індивідуалізовані програми навчання для дітей з ФМТ, що враховують специфічні потреби кожної дитини. Авторка сміливо підкреслює важливість адаптації навчальних програм для забезпечення успішного розвитку мовленнєвих навичок, зазначаючи: «Індивідуалізовані програми навчання дозволяють враховувати особливості кожної дитини, що є ключовим для ефективного розвитку її мовленнєвих навичок» (Гавриленко, 2018, с. 90).

2. Методики раннього втручання.

І. Гавриленко, до того ж, акцентує увагу на важливості раннього втручання для корекції мовленнєвих порушень. Вона розробила методики, які допомагають виявляти та вирішувати мовленнєві проблеми на ранніх етапах розвитку дитини. Так, на думку науковиці: «Раннє втручання є важливим для попередження поглиблення мовленнєвих порушень та забезпечення успішної соціалізації дитини» (Гавриленко, 2018, с. 45).

3. Адаптація навчального середовища.

Акцентуючи увагу на адаптації освітнього середовища для дітей з ФМТ, І. Гавриленко вважає, що створення сприятливих умов для навчання є необхідним для успішної інтеграції таких дітей у загальноосвітній процес. «Адаптація навчального середовища дозволяє створити умови, в яких діти з

мовленнєвими порушеннями можуть відчувати себе комфортно та успішно розвиватися», - підкреслює авторка (Гавриленко, 2018, с. 130).

4. Використання сучасних технологій.

І. Гавриленко і нині активно досліджує можливості використання сучасних технологій для підтримки навчального процесу дітей з ФМТ. Вона розробила методики, що включають використання інтерактивних технологій та мультимедійних ресурсів: Науковиця підкреслює, що: «Сучасні технології надають нові можливості для розвитку мовленнєвих навичок у дітей з ФМТ, забезпечуючи більш інтерактивний та цікавий навчальний процес» (Гавриленко, 2018, с. 175).

5. Підтримка батьків.

Ірина Гавриленко також наголошує на важливості підтримки батьків дітей з ФМТ. Вона розробила рекомендації та програми навчання для батьків. Цінність її праці в тому, що: «Батьки відіграють ключову роль у процесі розвитку мовленнєвих навичок у дітей, тому їхня підтримка та участь є надзвичайно важливими» (Гавриленко, 2018, с. 210).

До когорті вітчизняних відомих науковців ми можемо вписати дослідження Лариси Шевчук. Так, вона є однією з провідних фахівців у галузі корекційної педагогіки та психології в Україні. Її дослідження та практичні розробки значно вплинули на розвиток методик роботи з дітьми, що мають функціональні мовленнєві труднощі (ФМТ). Нижче наведено детальніший опис її внеску, включаючи основні аспекти її роботи та цитати з її досліджень.

1. Комплексна програма психолого-педагогічного супроводу.

Лариса Шевчук розробила комплексну програму психолого-педагогічного супроводу дітей з ФМТ, яка включає наступні елементи:

- когнітивно-поведінкову терапію
- соціально-емоційне навчання.

Авторка вважає, що ефективний супровід повинен базуватися на глибокому розумінні індивідуальних потреб кожної дитини та включати різноманітні підходи до розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок. За словами

авторки: «Комплексний підхід до психолого-педагогічного супроводу дозволяє забезпечити всебічний розвиток дитини та адаптацію до освітнього середовища» (Шевчук, 2019, с. 65).

2. Використання когнітивно-поведінкової терапії.

Вчена Л.Шевчук акцентує увагу на важливості когнітивно-поведінкової терапії для корекції мовленнєвих порушень у дітей з ФМТ. Вона розробила методики, які допомагають дітям змінювати негативні мисленнєві моделі та розвивати позитивні комунікативні навички. На думку авторки: *«Когнітивно-поведінкова терапія є ефективним засобом корекції мовленнєвих порушень, оскільки вона сприяє зміні негативних мисленнєвих моделей та розвитку позитивних комунікативних навичок»* (Шевчук, 2019, с. 102).

3. Соціально-емоційне навчання.

Лариса Шевчук також підкреслює значення соціально-емоційного навчання для дітей з ФМТ. Вона вважає, що розвиток емоційної компетентності та соціальних навичок є важливим аспектом успішної інтеграції таких дітей у загальноосвітній процес. Ми цілком погоджуємося з думкою авторки, яка наголошує: *«Соціально-емоційне навчання дозволяє дітям з мовленнєвими порушеннями розвивати емоційну компетентність та соціальні навички, що сприяє їхній успішній інтеграції у навчальне середовище»* (Шевчук, 2019, с. 134).

4. Індивідуальний підхід.

Вчена, окрім того, наголошує на важливості індивідуального підходу до кожної дитини з ФМТ. Вона розробила методики, які враховують специфічні потреби та особливості кожної дитини, що дозволяє забезпечити ефективну корекційну роботу. Її думки про наступне: *«Індивідуальний підхід до кожної дитини з мовленнєвими порушеннями є ключовим для досягнення успіху у корекційній роботі»* (Шевчук, 2019, с. 87).

5. Співпраця між фахівцями та батьками.

Л. Шевчук підкреслює важливість співпраці між різними фахівцями (логопедом, психологом, дефектологом) та батьками для досягнення найкращих результатів у корекційній роботі з дітьми з ФМТ. Вона розробила рекомендації

для організації такої співпраці, зазначаючи: «Співпраця між фахівцями та батьками є необхідною умовою для досягнення позитивних результатів у корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями» (Шевчук, 2019, с. 156).

Також, науково-практичне коло досліджень поповнене науковими доробками Ольги Костенко, яка також є провідною українською фахівчиною у галузі корекційної педагогіки та вивчала проблему використання сучасних технологій для розвитку мовленнєвих навичок у дітей. Нижче нами наведено детальніший опис її внеску.

1. Використання інтерактивних технологій.

Так, Ольга Костенко активно досліджує можливості використання інтерактивних технологій для підтримки навчального процесу дітей з ФМТ. Вона розробила методики, що включають використання мультимедійних ресурсів та інтерактивних програм, які допомагають розвивати мовленнєві навички. Авторка підкреслює: «Сучасні інтерактивні технології відкривають нові можливості для корекції мовленнєвих порушень, роблячи процес навчання більш цікавим та ефективним» (Костенко, 2020, с. 75).

1. Інтеграція інноваційних технологій у навчальний процес.

Науковиця наголошує на важливості інтеграції інноваційних технологій у навчальний процес для підвищення мотивації та залучення дітей до активної участі у навчанні. Вона розробила низку методик, які базуються на використанні інтерактивних дошок, комп'ютерних програм та мобільних додатків. Зазначаючи що: «Інтеграція інноваційних технологій у навчальний процес дозволяє підвищити мотивацію дітей та зробити навчання більш ефективним і цікавим» (Костенко, 2020, с. 102).

2. Розробка мультимедійних ресурсів.

Нині, О. Костенко активно займається розробкою мультимедійних ресурсів для навчання дітей з ФМТ. Вона створила серію інтерактивних навчальних програм, які сприяють розвитку мовленнєвих навичок та комунікативних вмінь у дітей. Авторка переконана що: «Мультимедійні ресурси надають можливість

створювати індивідуалізовані програми навчання, що враховують потреби кожної дитини» (Костенко, 2020, с. 120).

3. Адаптація навчальних матеріалів.

Крім того, вчена підкреслює важливість адаптації навчальних матеріалів для дітей з ФМТ. Вона розробила методики адаптації підручників та навчальних посібників, що дозволяє забезпечити доступність матеріалу для дітей з різними рівнями мовленнєвих порушень. Ми також поділяємо думку авторки про те, що: «Адаптація навчальних матеріалів є необхідною умовою для забезпечення ефективного навчання дітей з мовленнєвими порушеннями» (Костенко, 2020, с. 145).

4. Співпраця з іншими фахівцями.

Ольга Костенко наголошує на важливості співпраці між логопедами, педагогами, психологами та батьками для досягнення найкращих результатів у корекційній роботі. Вона розробила рекомендації для організації такої співпраці, вказуючи: «Ефективна співпраця між різними фахівцями та батьками є ключовою для досягнення позитивних результатів у роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями» (Костенко, 2020, с. 170).

У світовій зарубіжній практиці психолого-педагогічний супровід дітей з ФМТ також є предметом численних досліджень. За кордоном існують розроблені та впроваджені ефективні методики та підходи до роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного навчання.

Наприклад, в Сполучених Штатах Америки та Великобританії велика увага приділяється інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній процес за допомогою індивідуалізованих навчальних програм та спеціально підготовлених педагогів.

Наукові підходи та концепції включають таких зарубіжних педагогів, як: Мерилін Дж. Сноулінг, Чарльз Хулм, Дороті Бішоп, Браян Бетчелор, Грейс Норбері, Лорен Адамсон та ін.

Лорен Адамсон, професорка психології та директорка Центру розвитку дітей при Університеті Джорджії, зробила значний внесок у вивчення

комунікативного розвитку дітей, особливо тих, що мають функціональні мовленнєві труднощі (ФМТ). Її дослідження зосереджуються на ранньому розвитку комунікативних навичок, зокрема на спільній увазі (joint attention) та ранньому мовленнєвому спілкуванні. Нижче наведено детальніший опис її методики.

➤ Розвиток спільної уваги.

Однією з основних областей досліджень Лорен Адамсон є розвиток спільної уваги у дітей. Вона підкреслює, що спільна увага є ключовим компонентом для розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок. Спільна увага – це здатність дитини разом з іншою особою зосереджувати увагу на одному і тому ж об'єкті або події, що є фундаментом для подальшого розвитку мовлення. Ми цілком згодні авторкою, що: «Спільна увага є фундаментальною для розвитку мовленнєвих навичок у дітей. Вона створює основу для розуміння та використання мовлення у соціальних контекстах» (Adamson, 2014, р. 89).

➤ Інтерактивні методики навчання.

Зарубіжна науковиця розробила низку інтерактивних методик для розвитку комунікативних навичок у дітей з ФМТ. Її методики включають використання гри та спільних активностей, що стимулюють дитину до участі у комунікації та сприяють розвитку мовленнєвих навичок. Основна ідея полягає в тому, щоб створювати ситуації, де дитина має можливість ініціювати та реагувати на комунікативні сигнали. Вчена підкреслює: «Інтерактивні методики навчання, які базуються на грі та спільних активностях, є ефективними для стимулювання комунікативного розвитку у дітей з мовленнєвими труднощами» (Adamson, 2014, р. 125).

➤ Використання жестів та невербальної комунікації.

Лорен Адамсон також досліджує роль жестів та невербальної комунікації в розвитку мовлення у дітей з ФМТ. Вона вважає, що використання жестів може бути ефективним способом підтримки та розвитку мовленнєвих навичок, особливо у дітей, які мають значні труднощі з вербальною комунікацією.

«Жести та невербальна комунікація можуть слугувати важливим засобом для підтримки мовленнєвого розвитку у дітей з функціональними мовленнєвими труднощами», - наголошує вчена. (Adamson, 2014, p. 150).

➤ **Співпраця з батьками.**

Методики вченої підкреслюють важливість активної участі батьків у процесі розвитку мовленнєвих навичок у дітей. Вона розробила програми, які навчають батьків використовувати спільну увагу та інтерактивні методики у повсякденному житті. Це дозволяє створювати сприятливе середовище для розвитку мовлення. Авторка вказує: «Участь батьків є критично важливою для ефективного розвитку мовленнєвих навичок у дітей з мовленнєвими труднощами. Вони можуть створювати можливості для спільної уваги та використовувати інтерактивні методики у повсякденному житті» (Adamson, 2014, p. 175).

Мерилін Дж. Сноулінг, професор Оксфордського університету, є однією з провідних дослідниць у галузі мовленнєвих порушень, зокрема дислексії. Її методики базуються на когнітивно-поведінковому підході і включають ранню діагностику, індивідуалізовані програми навчання та комплексний підхід до корекції мовленнєвих труднощів.

1. Рання діагностика та втручання

Професорка наголошує на важливості ранньої діагностики мовленнєвих порушень, оскільки це дозволяє почати корекційні заходи на ранніх етапах розвитку дитини. Вона розробила тести для виявлення дислексії у дітей дошкільного віку, що дозволяє своєчасно виявляти проблеми та починати роботу над ними. Так, за словами ученої: «Рання діагностика і відповідна інтервенція можуть суттєво покращити мовленнєві навички та загальний навчальний процес у дітей з дислексією» (Snowling, 2012, p. 450).

2. Індивідуалізовані програми навчання.

Методика Мерилін Дж. Сноулінг передбачає створення індивідуалізованих програм навчання для дітей з мовленнєвими труднощами. Вона акцентує увагу на адаптації навчального матеріалу відповідно до потреб

кожної дитини та використанні спеціальних навчальних стратегій, таких як фонологічна обізнаність та мовленнєві вправи. Авторка підкреслює: «Ефективне навчання для дітей з мовленнєвими труднощами базується на індивідуалізованих програмах, які враховують специфічні потреби кожної дитини» (*Snowling, 2012, p. 488*).

3. Фонологічна обізнаність.

Педагогиня підкреслює важливість розвитку фонологічної обізнаності у дітей з дислексією та іншими мовленнєвими порушеннями. Вона розробила методики, що включають вправи на розпізнавання та маніпулювання звуками, що є основою для розвитку навичок читання. За її думками: «Фонологічна обізнаність є ключовою для розвитку навичок читання у дітей з дислексією. Вправи на розпізнавання та маніпулювання звуками сприяють покращенню мовленнєвих навичок» (*Snowling, 2012, p. 505*).

4. Когнітивно-поведінковий підхід.

Методика вченої включає когнітивно-поведінковий підхід, що допомагає дітям з мовленнєвими труднощами розвивати ефективні стратегії для подолання своїх проблем. Вона розробила вправи та техніки, що допомагають дітям розвивати саморегуляцію та покращувати свої мовленнєві навички: Авторка далі пояснює: «*Когнітивно-поведінковий підхід дозволяє дітям з мовленнєвими труднощами розвивати ефективні стратегії для подолання своїх проблем та покращення мовленнєвих навичок*» (*Snowling, 2012, p. 523*).

5. Підтримка батьків та вчителів.

Пані Мерилін підкреслює важливість співпраці між фахівцями, батьками та вчителями для досягнення найкращих результатів у корекційній роботі. Вона розробила рекомендації для батьків та вчителів, що допомагають створити підтримуюче навчальне середовище для дітей з мовленнєвими труднощами, зазначивши: «*Співпраця між фахівцями, батьками та вчителями є необхідною умовою для досягнення позитивних результатів у роботі з дітьми з мовленнєвими труднощами*» (*Snowling, 2012, p. 540*).

Чарльз Хулм, професор Оксфордського університету, є провідним дослідником у галузі когнітивного розвитку та навчання читання. Його методики зосереджуються на науково обґрунтованих підходах, що допомагають дітям з функціональними мовленнєвими труднощами (ФМТ) розвивати навички читання та мовлення.

1. Розвиток фонологічної обізнаності.

Науковець підкреслює важливість розвитку фонологічної обізнаності як основи для успішного навчання читання у дітей з мовленнєвими труднощами. Він розробив методики, що включають вправи на розпізнавання звуків, сегментацію та маніпулювання фонемами. Так, зі слів науковця: *«Фонологічна обізнаність є ключовим елементом для розвитку навичок читання у дітей з мовленнєвими труднощами. Навчальні програми повинні включати систематичні вправи на розпізнавання та маніпулювання звуками»* (Hulme, 2012, p. 75).

2. Інтенсивне та систематичне навчання.

Методики Чарльза передбачають інтенсивне та систематичне навчання, що базується на регулярних заняттях з використанням спеціально розроблених програм. Він акцентує увагу на необхідності систематичного підходу до навчання, що дозволяє досягати кращих результатів у розвитку мовленнєвих навичок. Науковець підкреслює: *«Інтенсивне та систематичне навчання є необхідним для досягнення успіху у дітей з мовленнєвими труднощами. Регулярні заняття за спеціально розробленими програмами сприяють покращенню навичок читання та мовлення»* (Hulme, 2012, p. 102).

3. Використання мультимодальних підходів.

Вчений також підкреслює важливість використання мультимодальних підходів у навчанні дітей з ФМТ. Він рекомендує поєднувати вербальні, візуальні та тактильні методи навчання для кращого засвоєння матеріалу. Так, на думку вченого: *«Мультимодальні підходи, що поєднують вербальні, візуальні та тактильні методи навчання, є ефективними для розвитку мовленнєвих навичок у дітей з мовленнєвими труднощами»* (Hulme, 2012, p. 145).

4. Інтеграція когнітивно-поведінкових стратегій.

Ч. Хулм розробив методики, що включають когнітивно-поведінкові стратегії для підтримки навчання дітей з ФМТ. Вони допомагають дітям розвивати саморегуляцію, планування та організацію навчальної діяльності. За словами вченого: *«Інтеграція когнітивно-поведінкових стратегій у навчальні програми дозволяє дітям з мовленнєвими труднощами розвивати навички саморегуляції, планування та організації навчальної діяльності»* (Hulme, 2012, р. 167).

5. Підтримка педагогів та батьків.

Вчений підкреслює важливість підтримки педагогів та батьків у процесі навчання дітей з мовленнєвими труднощами. Він розробив рекомендації та навчальні матеріали для педагогів і батьків, які допомагають їм ефективно працювати з дітьми, що мають ФМТ. Автор вказує: *«Підтримка педагогів та батьків є ключовою для ефективного навчання дітей з мовленнєвими труднощами. Рекомендації та навчальні матеріали допомагають їм створювати сприятливе навчальне середовище»* (Hulme, 2012, р. 198).

Дороті Бішоп, професор Оксфордського університету, є одним із провідних фахівців у галузі розвитку мови та мовленнєвих порушень. Її дослідження зосереджуються на специфічних мовленнєвих розладах (SLI) та їхньому впливу на навчання і соціальну адаптацію дітей.

1. Діагностика специфічних мовленнєвих розладів.

Дороті Бішоп розробила методики ранньої діагностики специфічних мовленнєвих розладів у дітей. Її роботи включають тести та оцінки, що дозволяють виявляти мовленнєві труднощі на ранніх етапах розвитку дитини. Вона підкреслює важливість своєчасної діагностики для забезпечення ефективного навчання. Вчена вказала: *«Своєчасна діагностика специфічних мовленнєвих розладів є критично важливою для забезпечення ефективного навчання та підтримки дітей з мовленнєвими труднощами»* (Bishop, 2014, р. 97).

2. Комплексний підхід до навчання.

Бішоп пропагує комплексний підхід до навчання дітей з мовленнєвими розладами, що включає використання різноманітних методик та технік для підтримки розвитку мовленнєвих навичок. Вона рекомендує використовувати індивідуалізовані програми навчання, які враховують особливості кожної дитини, що підкреслюють її пояснення: *«Комплексний підхід до навчання, що включає використання різноманітних методик та індивідуалізованих програм, є ефективним для підтримки розвитку мовленнєвих навичок у дітей з мовленнєвими розладами»* (Bishop, 2014, p. 105).

3. Використання технологій у навчанні.

Методика вченої передбачає активне використання сучасних технологій для підтримки навчання дітей з мовленнєвими труднощами. Вона розробила інтерактивні програми та додатки, що допомагають дітям розвивати свої мовленнєві навички через гру та інтерактивні завдання. На думку авторки: *«Сучасні технології відкривають нові можливості для підтримки навчального процесу дітей з мовленнєвими труднощами. Інтерактивні програми та додатки сприяють розвитку їхніх мовленнєвих навичок через гру та інтерактивні завдання»* (Bishop, 2014, p. 112).

4. Роль соціальної взаємодії.

Науковиця підкреслює важливість соціальної взаємодії у процесі навчання дітей з мовленнєвими труднощами. Вона рекомендує створювати умови, що сприяють активній участі дітей у групових заходах та взаємодії з однолітками, що допомагає покращувати комунікативні навички. Так, зі слів авторки: *«Соціальна взаємодія є ключовою для розвитку мовленнєвих навичок у дітей з мовленнєвими труднощами. Групові заходи та взаємодія з однолітками сприяють покращенню комунікативних навичок»* (Bishop, 2014, p. 120).

5. Співпраця з батьками та вчителями.

Дороті Бішоп наголошує на важливості співпраці між фахівцями, батьками та вчителями для досягнення найкращих результатів у навчанні дітей з мовленнєвими труднощами. Вона розробила рекомендації та навчальні матеріали для батьків і вчителів, що допомагають створювати сприятливе

навчальне середовище. За словами вченої: *«Ефективна співпраця між фахівцями, батьками та вчителями є необхідною умовою для успішного навчання дітей з мовленнєвими труднощами»* (Bishop, 2014, p. 130).

6. Підтримка емоційного розвитку.

Вчена Бішоп також звертає увагу на важливість емоційного розвитку дітей з мовленнєвими труднощами. Вона підкреслює, що розвиток емоційної регуляції та соціальних навичок є важливими аспектами для успішного навчання та інтеграції дітей у соціальне середовище. Авторка запевняє: *«Розвиток емоційної регуляції та соціальних навичок є важливими аспектами для успішного навчання та інтеграції дітей з мовленнєвими труднощами у соціальне середовище»* (Bishop, 2014, p. 140).

Таким чином, дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців О. Савченко, І. Гавриленко, Л. Шевчук та О. Костенко, Мерилін Дж. Сноулінг, Чарльз Хулм, Дороті Бішоп, Лорен Адамсон, Браян Бетчелор та Грейс Норбері підтверджують важливість інтеграції дітей ФМТ у загальноосвітній процес і називають це важливим етапом забезпечення рівного доступу до освіти, розвитку їхніх мовленнєвих та комунікативних навичок.

1.2. Аналіз ступенів порушення мовлення та їх ознак як передумов функціональних мовленнєвих труднощів у дітей

П.1.2. має на меті обґрунтувати ступені порушення мовлення у дітей як передумови функціональних мовленнєвих труднощів. Вважаємо, що даний науковий аспект складе в нашому дослідженні додаткову «прицільну» інформацію щодо особливостей налагодження освітнього процесу для дітей з порушеннями мовлення.

За основу, у нашій магістерській роботі ми брали напрацьований практико-орієнтований та теоретико-обґрунтований змістовий матеріал та досвід професійної діяльності колективу ІРЦ №3 м.Миколаєва на чолі з керманичем закладу Дмитром Володимировичем Прасолом (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 345 с.).

З наявного практичного досвіду авторів методичного посібника, як фахівців інклюзивно-ресурсного центру та корекційних педагогів, порушення мовлення, а значить і функціональні мовленнєві освітні труднощі, є одними з найбільш поширених порушень психофізичного розвитку / освітніх труднощів серед дітей значний відсоток здобувачів освіти з ООП серед вихованців закладів дошкільної освіти, а також істотна частка серед учнів ЗЗСО із особливими освітніми потребами (частіше вже як вторинні порушення психофізичного розвитку, складові комплексних порушень).

Однак, незважаючи на все вище зазначене, автори вважають за необхідне відмітити недостатність розробленості конкретних утилітарних рекомендації щодо побудови освітнього процесу для даної категорії здобувачів освіти інклюзивних групи / класу і, одночасно, характерну для багатьох педагогів закладів освіти необізнаність щодо тих базових методів і прийомів допомоги здобувачам освіти, які спрямовані на подолання наявних у них функціональних мовленнєвих труднощів. Адже розвинене усне мовлення - це не просто правильна звуковимова, *(згадаємо про брадилалію і тахілалію як патологічно*

уповільнений або прискорений темп мовлення), інтонація, виразність, емоційність, забарвлення, імпровізація, своєрідність.

Саме тому в рамках даного пункту автори посібника здійснюють виокремлення і доступне представлення для педагогічних працівників закладів освіти тих елементів логопедичних і дефектологічних методів та прийомів, які можливо і доречно використовувати під час проведення занять або уроків у тих інклюзивних класах, у яких навчаються діти з функціональними мовленнєвими труднощами (за наявності у останніх потреб у II-V рівнях підтримки).

Дитина з порушеннями мовлення - це здобувач освіти, який має порушення розвитку мовлення при нормальному слуху (відсутність функціональних слухових труднощів) та збереженому інтелекті (відсутнє обмеження функціонування власне інтелекту за категорією інтелектуальних освітніх труднощів). Відповідно, порушення мовлення зумовлюються або функціонально педагогічними помилками дорослого оточення у перші роки життя дитини, або фізично (*порушення мовлення також можуть свідчити про зміни стану ЦНС*) - через органічні дефекти мовленнєвого апарату (його кісткової і м'язової побудови). Здобувач освіти потребує розробки індивідуальної програми розвитку, або, в індивідуальних (*за потреби у разі сенсорної алаїї*) випадках, з окремих навчальних предметів (у першу чергу з мовно-літературної освітньої галузі). Може потребувати допоміжних засобів навчання та додаткової підтримки з боку педагогів, асистента педагога (у разі потреби дитини з ООП в III-V рівнях підтримки), адаптації оцінювання.

Порушення мовлення (виражаються у функціональних мовленнєвих труднощах) можуть по-різному проявляються, однак обов'язково знаходять своє відображення у психічній діяльності здобувача освіти і за відсутності корекційної роботи будуть негативно впливати на подальший розвиток дитини, затримуючи (*вторинне відставання психіки*) і спотворюючи його, зумовлюючи таким чином освітні труднощі у навчанні та соціальній взаємодії здобувача освіти.

Різновидів порушень мовлення є багато: афазія, ринолалія, алалія (сенсорна, моторна), заїкання, фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення загальне недорозвинення мовлення, дизартрія (*поширене порушення мовлення при ДЦП*), дислалія тощо. При цьому для всіх здобувачів освіти з вираженими функціональними мовленнєвими труднощами характерна загальна змазаність, нерозбірливість мовлення. Чим більше виражене порушення мовлення, тим більший ступінь прояву функціональних мовленнєвих труднощів і, відповідно, необхідність у наданні відповідного рівня підтримки. Визначення характеру прояву порушень мовлення дозволяє зрозуміти, як конкретно їхня присутність впливає на якість засвоєння знань здобувачем освіти з ООП.

Це може виявлятися через порушення розвитку когнітивних процесів:

- імовірне відставання у розвитку наочно-образного мислення,
- притаманне уповільнене формування абстрактного словесно-логічного мислення,
- зниження рівня узагальнень (*мовленнєвих узагальнень*),
- збідніння і негнучкість уяви, погіршення вербального сприймання (*ускладнене розуміння інструкцій*) та слухо-мовленнєвої пам'яті,
- зниження концентрації уваги (*інтелектуальні освітні труднощі*),
- у моторній незграбності і порушеній дрібній моториці (*функціональні моторні труднощі*),
- порушення соціальних зв'язків та адаптивних можливостей дитини (*соціоадаптаційні/соціокультурні освітні труднощі*).

Як показує досвід роботи, діти з тяжкими порушеннями мовлення неохоче ідуть на контакт, і чим старша за віком дитина, тим більше вона замикається. Наявні функціональні мовленнєві труднощі (особливо важкого і найтяжчого ступенів прояву) призводять до обмеження спілкування з оточуючими, можливі прояви **мутизму** як відмови дитини від вербального спілкування загального чи вибіркового (з конкретними особами педагогом, конкретним дорослим, іншими дітьми). На перших етапах відвідування закладу освіти, початку навчання дитина з порушеннями мовлення дуже невпевнена у собі, може відмовлятися від

доручень, гостро переживає всі критичні етапи у навчанні в ЗДО/ЗЗСО. Мовне спілкування швидко втомлює.

У разі виникнення порушення мовлення без належної корекційної роботи останнє закріплюється, а тому потребує грамотного логопедичного втручання. Вихователям, учителям і асистентам педагогів у роботі з дитиною з порушеннями мовлення потрібно знати характер порушень і працювати в тісній взаємодії з логопедом, котрий має бути провідним фахівцем у команді супроводу, дотримуючись поетапної корекційної роботи.

Авторський колектив посібника (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 345 с.) вважають за потрібне приділити окрему увагу висвітленню сутності та різновидів такого мовленнєвого порушення, як алалія як глибокої несформованості мовленнєвої функції через органічні ушкодження мозку. З досвіду авторів, алалія і дизартрія (*порушення ураженої центральної нервової системи*) як одні з найбільш складних порушень мовлення, на жаль, зараз доволі часто зустрічаються. Освітні труднощі, зумовлені цими порушеннями мовлення, без співпраці з дитячими неврологом і психіатром важко подолати: необхідне поєднання психолого-педагогічних впливів з медичною допомогою. Але якщо батьки / законні представники дитини вчасно звернулись до лікарів, пройшли належне обстеження та лікування, то корекційна робота за декілька місяців дасть результати (однак тут все дуже індивідуально).

Корекційно-розвиткова робота із зазначеними порушеннями мовлення займає багато часу до трьох років, а то і більше. Відмітимо, що навіть якщо до початку навчання у ЗЗСО вдалося «запустити» мовлення у дитини з алалією, то у школі недорозвинення фонематичного слуху здобувача освіти все одно буде спостерігатись.

Для дітей з моторною алалією як первинного недорозвинення експресивного мовлення характерне відносно збережене розуміння зверненого мовлення за відсутності або тяжкого порушення усного мовлення у самих здобувачів освіти. Інтелектуальний розвиток і слух у дітей з даною категорією

ООП не порушені, однак як вторинні наслідки наявні значні порушення вербальних сприймання і пам'яті, нестійкість уваги.

Порушення усного мовлення має три ступені:

I ступінь - відсутність мовлення;

II ступінь - порушена вимова складів, використання наборів лепетних аграматичних слів (неможливість пов'язування окремих слів у синтаксично правильно побудовані речення);

III ступінь - для мовлення характерні порушення фонетико-фонематичного і лексико-граматичного характеру (неузгодженість слів у реченнях за відмінками, родами, часом і числами).

В цілому мовлення дитини малозрозуміле для оточуючих. Перші слова починають вимовлятися дитиною приблизно у віці 3-4 років чи старше. Для дітей з експресивною алалією характерні загальна моторна невправність, зниження рухової активності, дискоординація рухів, розгальмованість або уповільненість рухів, недостатня їхня ритмічність, порушення динамічної і статичної рівноваги (такі діти не можуть стояти і стрибати на одній нозі, ходити на носочках і п'ятках тощо), особливо при цьому страждає розвиток дрібної моторики все вищезазначене зумовлює потребу дитини у відповідній корекційно-розвитковій допомозі (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 348с.).

Для дітей із **сенсорною алалією**, що є одним із найскладніших мовленнєвих порушень, характерний важкий розлад розуміння мовлення внаслідок ураження сенсорних зон мозку, котрі відповідають за сприймання і розпізнання усного мовлення, за збереженості елементарного слуху. Все це, як наслідок, призводить до недорозвинення власного мовлення здобувача освіти. Сенсорну алалію потрібно відрізняти від глухоти, глухонімоти або порушень інтелектуального розвитку. Навіть якщо дитина здатна повторювати звуки або слова, то робить це без розуміння їхнього сенсу – за наявності мовлення останнє є набором ехолалій (*неусвідомлене беззмістовне повторення слів з чужого мовлення*), персеверацій (*нав'язливе повторення звуків чи складів*), уривків слів

або словосполучень, які не несуть змістовного навантаження (мовлення дитини є простим і малозрозумілим).

Основний акцент у корекційно-розвитковій роботі на розвитку диференційованого слухового сприймання як розрізнення мовленнєвих і немовних звуків (слід враховувати імовірність гіперчутливості до різних звуків), зорового і тактильного сприймання, довільності уваги та пам'яті, наочно-образного і абстрактного мислення. Крім того, як наслідок тяжких порушень мовлення, можливі вторинні порушення у розвитку емоційно-вольової сфери дитини (імпульсивність або інертність, хаотичність поведінки або замкнутість), що потребує відповідної підтримки і корекційно-розвиткової роботи (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 349 с.).

Таким чином, моторна алалія – це порушення мовлення внаслідок органічного ушкодження тих зон мозку, які відповідають за усне мовлення (сприймання мовлення при цьому збережене), а сенсорна алалія це порушення мовлення внаслідок органічного ураження зон мозку, які вже відповідають за сприймання мовлення (таким чином, порушення мовлення є наслідком втрати чи суттєвого порушення його сприймання). Відповідно, порушення сприймання вербальних інструкцій характерне для обох випадків (потреба у додатковій візуалізації), однак більшою мірою воно порушене саме у дітей із сенсорною алалією (більший акцент на наочності і жестах). Крім того, виділяють також сенсомоторну алалію.

Отже, знання тих чи інших порушень мовлення, врахування біопсихосоціальної моделі в умовах інклюзії складуть основу грамотної організації психолого-педагогічної роботи з дітьми з ООП, загалом, та з дітьми з функціональними мовленнєвими труднощами, зокрема.

1.3. Дослідження стану психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання

П.1.3. – це констатувальний етап педагогічного експерименту щодо визначення стану психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Здійснення діагностики стану психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання відбувалося нами за допомогою спостереження за організацією освітнього процесу в інклюзивних класах Чернівецького ліцею №20 Чернівецької міської ради, а також анкетування 28 респондентів міських та сільських шкіл з інклюзивною формою навчання у Чернівецькій області (*Додаток А*).

Як виявилось, нашими респондентами, у більшій мірі (66,7%) були молоді педагоги, стаж педагогічної діяльності яких до 5 років. Тих, хто працює більше 20 років у школі, опитування оминуло (рис.1.1.). Робимо припущення, що все ж таки, робота в інклюзивних класах – справа для молодого працівника, який проходив відповідну професійно-практичну підготовку за новими освітніми програмами підготовки фахівців ЗВО в Україні.

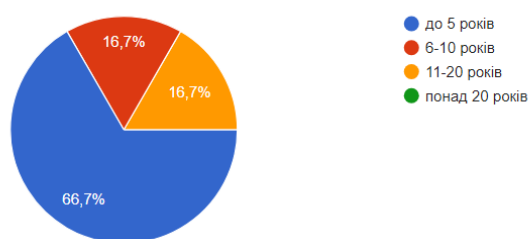

Рис.1.1. Статистика вікових меж учасників опитування

Джерело: складено автором самостійно

Позаяк, проблема психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями мовлення потребує додаткової спеціальної фахової підготовки, нас цікавило, чи

проходили респонденти неформальну, чи інформальну спеціалізовану підготовку для роботи з дітьми з функціональними мовленнєвими труднощами (рис.1.2.).

Цінним, на наш погляд, є той факт, що більше 66% педагогів усвідомлюють значущість проблеми якісної і фахової практико-орієнтованої власної підготовки. Однак, показник 34% - це не зовсім втішний факт. Адже, в такому разі, педагогічний супровід дітей зазначеної категорії відбуватиметься виключно на інтуїтивному рівні професійної усталеності педагога.

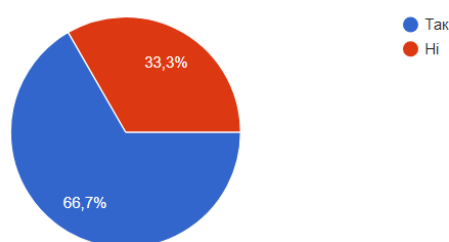

Рис.1.2. Участь педагогів у неформальній, інформальній спеціалізованій підготовці до роботи з дітьми з функціональними мовленнєвими труднощами

Джерело: складено автором самостійно

Наступним запитанням до респондентів було питання про найоптимальніші на їх думку форми роботи з дітьми з функціональними мовленнєвими труднощами. Так, більше 66% все ж таки схильні до індивідуальних занять, а більше 33 % вбачають ефективність у групових формах організації освітнього процесу (рис.1.3.).

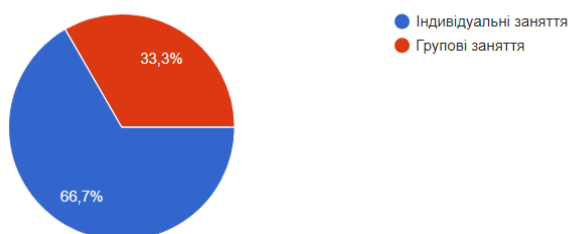

Рис.1.3. Діагностика про найоптимальніші форми роботи

з дітьми з функціональними мовленнєвими труднощами

Джерело: складено автором самостійно

Звісно, о наш науковий інтерес мав своє продовження. Надалі ми поцікавилися формами співпраці, що найбільш ефективними власній практиці педагога. Перелічено було декілька варіантів, що засвідчує про небайдуже ставлення респондентів до проблеми супроводу окресленої категорії дітей, в цілому, та нашого опитування з цього експериментального аспекту, зокрема. Ними виявилися:

- індивідуальні форми роботи (онлайн і офлайн),
- групові заняття із застосуванням різних технологій навчання та допоміжних засобів навчання,
- проведення уроків із застосуванням ігрових методів та методу бесід (рис.1.4.).

Групові заняття, використання технологій та допоміжних засобів
Онлайн та офлайн індивідуальний урок
У методі гри
Групові заняття
Індивідуальне навчання
Бесіди

Рис.1.4. Формами співпраці, що є найбільш ефективними у власній практиці з окресленого напрямку дослідження

Джерело: складено автором самостійно

Далі, ми поцікавилися, чи спостерігають вчителі-практики позитивні зміни у дітей з мовленнєвими труднощами після впровадження психолого-педагогічного супроводу (рис.1.5.).

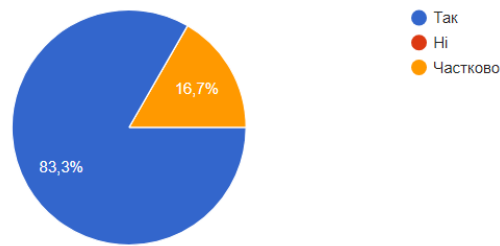

Рис.1.5. Діагностика позитивних змін у дітей з мовленнєвими труднощами після впровадження психолого-педагогічного супроводу

Джерело: складено автором самостійно

Важливо, коли здійснюється робота вчителя над осмисленням конструктивності мети та її результатів. Так, 83,3% % вчителів зауважили позитивні зміни у дітей з мовленнєвими труднощами після впровадження психолого-педагогічного супроводу. Віримо, що ці результати є свідченням грамотного визначення траєкторії освітнього руху дітей цієї категорії, самостійно-виваженого визначення індивідуалізованих завдань та їх послідовності в опануванні. Головне, що вміння здійснювати самоконтроль та рефлексію цього виду супроводу – пріоритетне завдання педагогів.

Надалі, ми опитали респондентів щодо заходів, які на їх думку, можуть покращити психолого-педагогічний супровід дітей з мовленнєвими труднощами. До переліку увійшли наступні (рис.1.6.).

Робота з логопедом, співпраця з сім'єю
Курси для педагогів
Багато практики і заохочення різними вправами в ігровій формі
Більше роботи з логопедом та психологом
Підготовка відповідних спеціалістів
В комплексі

Рис.1.6. Опитування щодо заходів, які можуть покращити психолого-педагогічний супровід дітей з мовленнєвими труднощами

Джерело: складено автором самостійно

З метою ведення опитування на етапі педагогічного експерименту відповідно до предмету дослідження, нас зацікавило, чи створено у закладі наших респондентів адаптивне безбар'єрне середовище для дітей з мовленнєвими труднощами (рис.1.7).

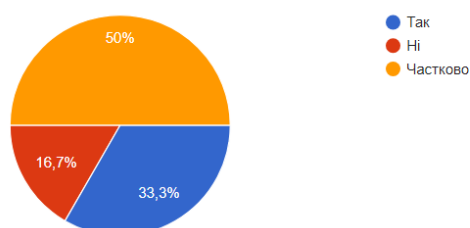

Рис.1.7. Опитування щодо наявності адаптивного без бар'єрного середовища для дітей з мовленнєвими труднощами

Джерело: складено автором самостійно

Звісно, показники вкотре підтверджують актуальність та необхідність нашого дослідження в практику діяльності ЗЗСО. Адже, тільки 34% закладів цілком адаптивні, частково - 50% шкіл, і зовсім не адаптивні – майже 17% ЗЗСО.

Щодо запитання про елементи адаптивного середовища, які використовує у своїй роботі педагог, ми побачили: майже 84% застосовують спеціальні навчальні матеріали та технічні засоби для дітей з мовленнєвими труднощами, архітектурне пристосування – майже 17% (рис.1.8.).

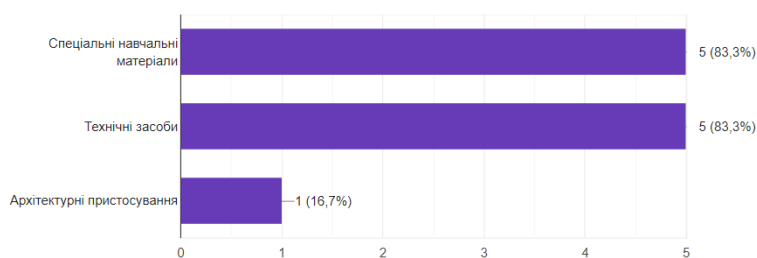

Рис.1.8. Опитування щодо застосування елементів адаптивного середовища, які використовує у своїй роботі педагог

Джерело: складено автором самостійно

З метою діагностики якісного психолого-педагогічного супроводу дітей з ФМТ, ми поцікавилися, які специфічні методики та методи навчання застосовуються респондентами для дітей цієї категорії в умовах інклюзивного навчання (рис.1.9.).

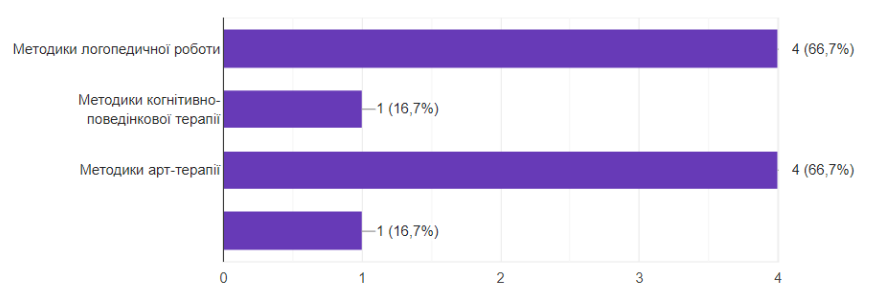

Рис. 1.9. Діагностика знання педагогів щодо специфічних методик та методів навчання дітей з ФМТ

Джерело: складено автором самостійно

застосовуються респондентами для дітей цієї категорії в умовах інклюзивного навчання (рис.1.9.) Ними виявилися: методики логопедичної роботи, методики когнітивно—поведінкової терапії, методики арт-терапії.

Отже, здійснений діагностичний етап магістерського дослідження стану окресленої проблеми проведено даремно, а виокремлення нами особливостей психолого-педагогічного супроводу та рекомендації щодо методики роботи з дітьми з ФМТ – вкрай важливі і практично-необхідні.

Висновки до розділу 1

Здійснення нами магістерського дослідження у першому розділі продемонструвало наступне.

1. Беручи за основу вітчизняні та зарубіжні джерела нами було розкрито теоретичні засади та значення психолого-педагогічного супроводу дітей в умовах інклюзивного навчання.

Так, дослідження, як вітчизняних (О. Савченко, І. Гавриленко, Л. Шевчук та О. Костенко), так і зарубіжних науковців (Мерилін Дж. Сноулінг, Чарльз Хулм, Дороті Бішоп, Лорен Адамсон, Браян Бетчелор та Грейс Норбері) підтверджують важливість психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання. Інтеграція таких дітей у загальноосвітній процес є важливим етапом забезпечення рівного доступу до освіти, розвитку їхніх мовленнєвих та комунікативних навичок, а також сприяння соціальній адаптації та емоційному спокою, прийняттю та благополуччю.

2. Здійснення нами аналізу ступенів та ознак порушення мовлення у п.1.2. окреслив наступні аспекти: *поширеність порушень мовлення; багатогранність мовленнєвих порушень; функціональні мовленнєві труднощі; необхідність корекційної роботи; індивідуальний підхід; роль співпраці педагогів та батьків; медичний аспект тощо.*

У системній роботі з дітьми з ФМТ, важливими є: *усвідомлення педагогом мовних першопричин, їх значну складність і різноманітність у освітніх труднощах дітей цієї категорії; комплексний підхід до діагностики ФМТ; якісна і системна корекційна робота з подолання мовних труднощів.*

3. Вияв стану психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання відбувався за допомогою вивчення досвіду роботи вчителів інклюзивних класів (методом спостереження за організацією освітнього процесу) в інклюзивних класах Чернівецького ліцею №20 Чернівецької міської ради,

а також анкетуванням 28 респондентів міських та сільських шкіл з інклюзивною формою навчання у Чернівецькій області і продемонстрував наступне.

Хоча, молоді вчителі-практики не достатньо широко впроваджують кваліфікований супровід дітей з ФМТ, однак, 66% педагогів усвідомлюють значущість проблеми якісної і фахової практико-орієнтованої власної підготовки, тому проходять як неформальну, так інформальну професійну підготовку.

РОЗДІЛ 2.ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Створення адаптивного безбар'єрного середовища для компенсації порушень мовлення

П.2.1. буде спрямовано нами на виокремлення особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Так, на думку Д. Прасола: «Створення адаптованого безбар'єрного середовища для компенсації порушень мовлення – це:

- створення гнучкого навчального середовища із забезпеченням дотримання слухомовленнєвого режиму,
- забезпечення сприятливої акустики у навчальних аудиторіях закладу освіти.
- усунення джерел фонового шуму,
- уникання гамірного середовища (криків і лементу, надто гучних оплесків, тупотіння),
- враховування структури мовленнєвого порушення та комунікативних можливостей дитини у освітньому процесі» (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 145 с.).

Наприклад, для частини дітей із сенсорною алалією характерна гіперакузія як хвороблива чутливість до звуків. Дотримання комфортного щоденного режиму навчання та відпочинку, враховування індивідуального темпу роботи. Завдання, які ставляться перед класом, повинні деталізуватися для дитини з ООП (через спрощення і розбиття на окремі кроки інструкцій, використання допоміжних схем тощо).

Дітей з алалією більш активно залучати до завдань, які не потребують вербальної комунікації. Необхідне активне використання наочності (оскільки

дитина з порушеннями мовлення краще сприймає візуальний матеріал, аніж вербальний). За потреби слід використовувати альтернативну і допоміжну комунікації як тимчасово (у разі затримки психомовленнєвого розвитку дитини), так і на постійній основі через відсутність або істотне спотворення усного мовлення (за наявності алалії, розладів аутистичного спектру, виражених порушень інтелектуального розвитку). Одночасно необхідно підтримувати зацікавленість дитини до мовного спілкування (*викликати мовне наслідування*), оскільки таке середовище є першою соціальною умовою успішного становлення мовлення дитини.

Для дітей з порушеннями мовлення, особливо із заїкуватістю (*негативно впливають ситуації страху, переживання переляку*), важливе забезпечення спокійних обставин, дотримання загального і мовленнєвого режимів - діти з порушеннями мовлення часто дуже вразливі. Враховувати, що заїкування часто ситуативне і залежить від багатьох факторів.

Педагогічні особливості роботи з такою дитиною, наступні:

1. Опитувати дитину з тяжкими порушеннями мовлення краще у формі бесіди, не викликаючи до дошки. Такий здобувач освіти потребує підбадьорювання і заохочення.
2. За потреби полегшити навчальне навантаження за рахунок адаптованого розкладу.
3. Педагогам потрібно бути уважними слухачами не перебивати дитину і не говорити, що все зрозуміли, не відвертатися, поки дитина не закінчила розповідати. Слід тактовно виправляти (*так зване м'яке зауваження*) помилки у мовленні дитини. Не соромити дитину за те, що та говорить нечітко і невиразно.
4. Уникати використання дитиною крику або напруженого мовлення (роз'яснення здобувачу освіти шкідливих мовленнєвих звичок, зловживання і неправильного використання голосу), хвалити за правильну вимову.

5. Педагогу потрібно звернути увагу на якість власного мовлення, оскільки воно безпосередньо впливатиме на якість засвоєння навчального матеріалу дитиною з ООП.
6. Говорити зі здобувачем освіти з порушеннями мовлення потрібно чітко і виразно, правильно вимовляючи кожне слово і фразу під час спілкування, без порушень звуковимови. Саме мовлення педагога має бути добре інтонованим і розміреним, за потреби темп трошки більш уповільнений, аніж зазвичай.
7. Слід озвучувати, проговорювати кожну ситуацію з дитиною, але так, щоб зберігався зоровий контакт з нею, а сама дитина добре бачила артикуляцію мовця. Асистент педагога за потреби на уроці має розташовуватись так, щоб дитина добре бачила його губи та обличчя під час бесіди для кращого «зчитування» мовлення.
8. У разі алалії за потреби задіювати білінгвістичний метод як поєднання усного та жестового мовлення (зокрема, використовувати казки, оповідання жестовою мовою для розвитку двомовності, за потреби дублювати усне мовлення жестовим)
9. За необхідності використовувати альтернативні і допоміжні засоби комунікації (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 445 с.).

Доцільними та оптимальними засобами можуть слугувати:

- міміка, жести,
- малюнки (позначати слід переважно те, що дитина любить),
- графічні символи (наприклад: піктограми як схематичні знаки, що відображають найважливіші якості об'єктів; комунікативна графічна система символів Блісса (*такі собі міжнародні «ієрогліфи»*);
- Леб-система (англ. Lob) з 60 графічних символів (картки з малюнками і надрукованими під ними словами), які поділяються на 10 груп:
 - ✓ загальні знаки взаєморозуміння,
 - ✓ слова на позначення якості,

- ✓ повідомлення про стан здоров'я,
- ✓ посуд і продукти харчування,
- ✓ предмети домашнього використання, особиста гігієна, ігри та заняття тощо),
- комунікативні або лінгвістичні дошки (*часто використовуються у роботі з дітьми з ДЦП*) (такі спочатку містять великі кольорові зображення, котрі поступово замінюються на піктограми або символи, до яких згодом додаються підписи),
- реальні предмети.

У роботі з графічними засобами слід дотримуватися принципу функціонального використання (вибір засобів з урахуванням можливостей дитини) і принципу переходу від простого до абстрактного. Можливе використання за необхідності (зокрема, у разі порушень опорно-рухового апарату) простих або складних технічних засобів - це кнопки, замінники клавіатури, комунікативні дошки. Тобто, існує поділ засобів АСС на технологічні і нетехнологічні, приклади яких були попередньо зазначені авторами книги.

Далі, рекомендуємо *організаційно-педагогічні рекомендації щодо організації безбар'єрного освітнього середовища* для означеної категорії дітей:

- за потреби змінювати порядок розміщення здобувачів освіти інклюзивного класу;
- розвивати впевненість через створення ситуацій успіху для дитини;
- застосовувати вербальне і невербальне оцінювання з метою заохочення та стимулювання пізнавальної і комунікативної діяльності дитини.

Важливою для дітей з порушеннями мовлення є психологічна підтримка і взаємодія з однолітками: наявна потреба у гармонізації взаємодії у дитячому колективі, здійсненні заходів з профілактики булінгу (контролювати, щоб інші діти не передражнювали дитину з порушеннями мовлення), щоб такий здобувач освіти знаходився у психологічному комфорті. Давати дітям завдання обговорювати щось у парах. Багато залежить від педагогів, як

однолітки в інклюзивному класі сприйматимуть дитину з порушеннями мовлення, які складуться у них взаємовідносини.

Навчальне місце дитини з порушеннями мовлення в аудиторії має бути розташовано таким чином, щоб воно забезпечувало чітке сприймання мовлення педагога (за потреби розташування дитини так, щоб це забезпечувало для неї зручність «зчитування» мовлення педагога по губах і обличчю, парта неподалік від стола учителя).

Корисним буде прибирання джерел фонового шуму (не розташовувати дитину біля відкритих вікон, біля гамірних дітей або техніки, яка працює). Дитину із сенсорною алалією краще розташовувати таким чином, щоб вона бачила не тільки педагога, але й клас - сидіння за першою партою фактично призведе до її соціальної ізоляції під час занять або уроку (оскільки дитина не буде ні бачити, ні сприймати мовлення (*пам'ятаємо про порушене вербальне сприймання*) інших дітей, що призведе до втрати відчуття колективу під час уроку. Структурування простору відповідно до потреб дитини (зокрема, у разі використання альтернативних або допоміжних засобів комунікації можна використовувати стіл або парту з невеличкими бортиками, шафки для приладдя). За необхідності придбати або створити аудіотеку (відеотеку) із записами улюблених пісень, віршів чи казок, які дитина прослуховуватиме.

Далі, авторським колективом на чолі з науковцем і керівником Центру Д. Прасолом розроблено рекомендації щодо індивідуального обладнання:

- «Активно використовувати додаткове унаочнення.

За потреби використовувати моделі об'ємні та площинні, муляжі для розвитку сприймання і рівня обізнаності здобувача освіти з ООП.

За потреби використовувати заспокійливий вібраційний олівець, який сприяє утримуванню уваги на завданні, поліпшує м'язову пам'ять.

За необхідності використовувати індивідуальні комунікативні альбоми (складаються з тематичних наборів фотографій та малюнків, піктограм).

- Для корекційно-розвиткових занять використовувати дзеркало логопедичне для осіб з порушенням вимови для забезпечення контролю правильної вимови і комп'ютерні логопедичні програми.

За потреби використовувати спеціалізовані комп'ютерні програми (тематичні: ознайомлення з професіями, для вивчення емоцій людини, будови тіла людини, явищ природи тощо), програмно-апаратний комплекс для корекційно-розвиткової роботи з особами з порушеннями сенсорних функцій мовлення» (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 457 с.).

Отже, дослідження параграфу про створення адаптивного без бар'єрного середовища для компенсації порушень мовлення вкотре підтвердило, що цей аспект є передумовою до успішного інклюзивного навчання дитини з ООП, загалом, а здійснення якісного фахового психолого-педагогічного супроводу, зокрема.

2.2. Застосування специфічних методик, методів та прийомів навчання дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання

П.2.2. має на меті виокремити специфічні методики, методи та прийоми навчання дітей означеної категорії.

Незаперечним є факт того, що інклюзивне навчання дітей з функціональними мовленнєвими труднощами вимагає використання специфічних методик та прийомів, які забезпечують ефективну корекцію мовленнєвих порушень та сприяють успішній інтеграції таких дітей в освітній процес. В умовах інклюзивної освіти, де всі учні, незалежно від їхніх особливостей, навчаються разом, особливого значення набувають індивідуальний підхід та адаптація навчальних матеріалів.

Здійснюючи аналіз науково-практичних джерел, у своєму дослідженні ми посилаємось на найновіші дослідження та практико-орієнтовані рекомендації. Нам цілком імпонують окреслені авторським колективом (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 246 с.) *психолого-педагогічні стратегії для роботи з дітьми з функціональними мовленнєвими*.

У роботі з дітьми шкільного віку, загалом, а з дітьми з ФМТ, зокрема, варто робити акцент на:

- розвитку вербально-логічного мислення (класифікація, переказ текстів, продовження розпочатих сюжетів),
- удосконаленню мисленнєвих операцій (узагальнення, порівняння, аналіз, синтез, абстрагування тощо);
- продовжувати варто за напрямом виправлення порушень мовлення, якого потребувала дитина, якщо досягнутий результат виявився недостатнім;
- постійно використовувати поряд з репродуктивними завданнями (завдання на відтворення) також і творчі за типом «Поясни чому», «Зроби висновок», «Придумай» тощо;

- у мовленні дитини з порушеннями мовлення систематично акуратно виправляти помилки як при виконанні індивідуальних, так і колективних завдань (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 247 с.).

Цілком доцільно, якщо ми звернемося до *методики логопедичної роботи*.

Логопедична робота є основною складовою у навчанні дітей з мовленнєвими труднощами. Ця робота спрямована на розвиток артикуляційних навичок, фонематичного слуху, збільшення словникового запасу та формування граматичних навичок. Основні методи логопедичної роботи включають:

- *Артикуляційна гімнастика* включає вправи для розвитку та зміцнення м'язів артикуляційного апарату: язика, губ, щелепи. Ці вправи допомагають покращити вимову звуків, розвиток координації рухів органів мовлення, а також формують правильну артикуляційну базу для звуків.

Наведемо кілька прикладів.

1. Вправи для язика: "Млинець" (розпластати язик на нижній губі), "Гірка" (підняти язик догори), "Чашечка" (підняти краї язика, утворивши поглиблення).
2. Вправи для губ: "Усмішка" (розтягнути губи в усмішку, показавши зуби), "Хоботок" (витягнути губи вперед, як у слона), "Поплескання губами" (швидке поплескання губами).
3. Вправи для щелепи: "Жування" (імітація жування твердої їжі), "Відкривання рота" (плавне і повільне відкривання та закривання рота).

Артикуляційні вправи виконуються в ігровій формі, що дозволяє зробити їх більш цікавими та доступними для дітей (Петрова, 2019, 70 с.).

- *Фонетичні вправи* спрямовані на розвиток фонематичного слуху та правильного вимовляння звуків. Вони допомагають дітям навчитися розрізняти та правильно вимовляти звуки рідної мови.
- Аудіювання: слухання різних звуків, слів та речень з метою розрізнення фонем.

- Повторення звуків: імітація правильного вимовляння звуків після логопеда.
- Складові вправи: повторення складів (ба-ба, ма-ма) для закріплення правильного вимовляння звуків у складі.

Наприклад, дитині можуть запропонувати слухати і повторювати різні звуки природи або предметів, а також складати з них слова (Іванова, 2018, 95 с.).

- *Лексико-граматичні вправи* спрямовані на розвиток словникового запасу, формування граматичних навичок та покращення розуміння мови.

1. Гра "Що це?": логопед показує дитині картинку предмета і запитує, що це, стимулюючи дитину називати предмети.
2. Гра "Склади речення": логопед пропонує набір слів, з яких дитина повинна скласти речення.
3. Гра "Опис предмета": дитина описує предмет за його властивостями (колір, форма, розмір), розвиваючи таким чином мовленнєву уяву та логічне мислення.

Наприклад, під час гри "Що це?" логопед може показати картинку з зображенням яблука і попросити дитину описати його (колір, форма, смак) (Сидоренко, 2020).

- *Логопедичний масаж* використовується для нормалізації тону м'язів мовленнєвого апарату та покращення координації їх рухів.

Цей метод може включати:

Масаж язика: погладжування, поплескування, розминання язика спеціальними логопедичними паличками або пальцями.

Масаж губ: погладжування та легкі розтягування губ.

Масаж щік: погладжування, розтирання та розминання щік.

Логопедичний масаж часто поєднується з артикуляційною гімнастикою для досягнення кращих результатів (Назаренко, 2019, с. 30)

Ігрові методи є важливим елементом логопедичної роботи, оскільки діти краще засвоюють матеріал через гру. Використання різних ігор та вправ сприяє залученню дітей до навчального процесу та підвищенню їх мотивації.

Ігри на розвиток звуковимови: наприклад, гра "Ехо", де дитина повторює за логопедом слова чи звуки.

Ігри на розвиток лексики: наприклад, гра "Знайди та назви", де дитина шукає предмети на картинках і називає їх.

Ігри на розвиток граматики: наприклад, гра "Склади речення", де дитина складає речення з запропонованих слів.

Ігрові методи допомагають створити позитивну емоційну атмосферу, що сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу (Шевченко, 2020, с. 15).

▪ ***Методики когнітивно-поведінкової терапії***

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є важливим компонентом у навчанні дітей з мовленнєвими труднощами, оскільки вона допомагає корегувати поведінкові проблеми, розвивати комунікативні навички та поліпшувати соціальну адаптацію. КПТ ґрунтується на принципах когнітивної і поведінкової терапії, і включає різноманітні методи та прийоми, спрямовані на зміну негативних мисленнєвих шаблонів і поведінки. Розглянемо основні методики КПТ більш детально.

➤ *Тренування соціальних навичок* спрямоване на розвиток комунікативних умінь, необхідних для успішної взаємодії з іншими людьми. Це включає:

Групові заняття: діти беруть участь у різноманітних групових іграх та вправ, які стимулюють взаємодію та співпрацю.

Рольові ігри: моделювання соціальних ситуацій (наприклад, знайомство, прохання про допомогу, розв'язання конфліктів) з метою відпрацювання адекватних реакцій і поведінки.

Навчання соціальним сценаріям: використання карток або відео з прикладами соціальних ситуацій, які діти аналізують і обговорюють.

Ці методики допомагають дітям засвоїти основні правила соціальної взаємодії, розвивати емпатію та покращувати комунікативні навички (Ковальчук, 2017, с.20).

➤ *Методи самоконтролю* спрямовані на розвиток навичок саморегуляції емоцій та поведінки. Ці методи включають:

Техніки релаксації: навчання дітей різним методам розслаблення, таким як глибоке дихання, прогресивна м'язова релаксація, візуалізація.

Ведення щоденника: діти записують свої думки, почуття і поведінку в щоденник, що допомагає їм усвідомлювати та контролювати свої емоції і реакції.

Техніки тайм-ауту: використання коротких перерв (тайм-аутів) для зниження рівня збудження і агресії.

Ці методи допомагають дітям навчитися контролювати свої емоції і поведінку, що є особливо важливим у соціальних ситуаціях (Михайлова, 2016).

➤ *Когнітивні перебудови* спрямовані на зміну негативних мисленнєвих шаблонів на позитивні та адаптивні. Ці методи включають:

Виявлення і заміна негативних думок: діти вчаться виявляти свої негативні думки та замінювати їх більш позитивними і реалістичними.

Навчання позитивного мислення: діти виконують вправи, які допомагають їм зосереджуватися на позитивних аспектах ситуацій і подій.

Складання альтернативних сценаріїв: діти розробляють альтернативні сценарії розвитку подій, що допомагає їм навчитися бачити ситуації з різних перспектив.

Ці методи допомагають дітям розвивати позитивне мислення, знижувати тривожність та підвищувати впевненість у собі (Захарченко, 2021, с. 45).

➤ *Використання моделі ABC* (*A* – подія, *B* – переконання, *C* – наслідок) допомагає дітям усвідомити зв'язок між подіями, їхніми переконаннями та наслідками поведінки. Це включає:

Ідентифікація подій: діти вчаться визначати конкретні події, що викликають негативні емоції або поведінку.

Аналіз переконань: діти аналізують свої переконання та думки щодо цих подій.

Визначення наслідків: діти визначають емоційні та поведінкові наслідки своїх переконань.

Ця методика допомагає дітям усвідомити, як їхні думки впливають на їхню поведінку і емоції, і навчитися змінювати негативні переконання на позитивні.

➤ *Навчання проблем-орієнтованому вирішенню конфліктів* спрямована на розвиток навичок ефективного вирішення конфліктів. Вона включає:

Ідентифікація проблеми: діти вчаться чітко формулювати проблему.

Генерація альтернативних рішень: діти розробляють кілька можливих рішень проблеми.

Оцінка і вибір найкращого рішення: діти оцінюють плюси і мінуси кожного рішення і вибирають найкраще.

Реалізація і аналіз результатів: діти реалізують обране рішення і аналізують його результати.

Ця методика допомагає дітям навчитися конструктивно підходити до вирішення конфліктів і проблемних ситуацій.

▪ **Методики арт-терапії**

Арт-терапія є ефективним методом роботи з дітьми, які мають функціональні мовленнєві труднощі, оскільки вона дозволяє виразити емоції та переживання через творчість. Арт-терапія включає різноманітні методики, що використовують мистецькі засоби для терапевтичних цілей. Розглянемо основні методики арт-терапії, які включають:

- **Малювання** є однією з найпоширеніших методик арт-терапії, яка дозволяє дітям виразити свої почуття, емоції та думки через зображення.

1. Спонтанне малювання: дитині пропонується малювати без конкретної теми, що дозволяє їй вільно виразити свої внутрішні переживання.
2. Тематичне малювання: дитині пропонується малювати на задану тему (наприклад, "Моя сім'я", "Мій день"), що допомагає спрямувати її увагу на конкретні аспекти життя.

3. Малювання під музику: дитині пропонується малювати під музику, що стимулює її емоційне реагування та творчий процес.

Ця методика допомагає дітям виражати свої почуття невербально, що особливо корисно для дітей з мовленнєвими труднощами (Семенова, 2015, с.28).

- **Музикотерапія** використовує музику як засіб терапії, що допомагає дітям розвивати емоційну та соціальну сферу.

1. Активне музикування: дитині пропонується грати на музичних інструментах, співати або ритмічно рухатися під музику.
2. Слухання музики: дитині пропонується слухати різні музичні твори, що сприяє емоційному реагуванню і релаксації.
3. Імпровізація: дитині пропонується імпровізувати на музичних інструментах, що сприяє розвитку креативності і самовираження.

Музикотерапія допомагає дітям виражати свої почуття через музику, що є важливим для емоційного розвитку і соціальної адаптації (Гнатюк, 2018, с. 49).

- **Театральна терапія** використовує театральні методи і прийоми для розвитку комунікативних навичок і емоційної сфери дітей.

1. Рольові ігри: дитині пропонується грати різні ролі, що допомагає їй розвивати емпатію і розуміння соціальних ситуацій.
2. Імпровізація: дитині пропонується імпровізувати на задану тему, що сприяє розвитку креативності і гнучкості мислення.
3. Постановка вистав: дитині пропонується брати участь у підготовці і постановці вистави, що сприяє розвитку командної роботи і комунікативних навичок.

Театральна терапія допомагає дітям навчитися виражати свої емоції через театральні засоби, що сприяє їхньому емоційному і соціальному розвитку (Кравчук, 2019).

- **Інноваційні технології та технічні засоби**

Сучасні технології відіграють важливу роль у навчанні дітей з мовленнєвими труднощами. Вони допомагають створити адаптивне і

безбар'єрне середовище для компенсації мовленнєвих порушень та розвитку комунікативних навичок. Основні технічні засоби включають:

- *Комп'ютерні програми та мобільні додатки* спеціально розроблені для розвитку мовлення і комунікативних навичок у дітей. Вони можуть включати різноманітні вправи, ігри та тренажери, що стимулюють мовленнєву активність.
- Логопедичні тренажери: програми, що пропонують вправи для розвитку артикуляційних навичок, фонематичного слуху та словникового запасу.
- Ігри для розвитку мовлення: інтерактивні ігри, що допомагають дітям навчитися розпізнавати звуки, слова і фрази, а також розвивати граматичні навички.
- Додатки для альтернативної та додаткової комунікації: додатки, що використовують символи, картинки та текст для допомоги дітям з важкими мовленнєвими порушеннями у спілкуванні.

Прикладом може бути програма "Вчимо звуки", яка пропонує дітям різні вправи для розвитку артикуляції та фонематичного слуху (Лисенко, 2020, с.21).

➤ *Інтерактивні дошки та планшети* дозволяють зробити навчальний процес більш динамічним і цікавим. Вони підтримують різні мультимедійні формати (відео, аудіо, анімації), що допомагає дітям краще засвоювати інформацію.

Інтерактивні уроки: використання інтерактивних дошок для проведення уроків, де діти можуть взаємодіяти з матеріалом, відповідаючи на запитання та виконуючи завдання.

Мультимедійні презентації: показ відео та анімацій, що ілюструють різні мовленнєві ситуації і вправи.

Ігри та вправи: інтерактивні ігри, що стимулюють мовленнєву активність та допомагають закріпити вивчений матеріал.

Інтерактивні дошки створюють можливості для активного залучення дітей до навчального процесу, що підвищує їхню мотивацію і зацікавленість (Федорова, 2021,).

- ***Спеціальні технічні засоби*** включають різні пристрої, що допомагають дітям з мовленнєвими порушеннями краще спілкуватися та навчатися.

Комунікаційні пристрої: пристрої, що використовують символи, картинки або текст для допомоги дітям у спілкуванні. Наприклад, пристрої типу GoTalk або Lightwriter.

Звукові підсилювачі: пристрої, що підсилюють звук для дітей з порушеннями слуху, що може допомогти їм краще чути і розуміти мовлення.

Відеоінтервенції: використання відео для моделювання соціальних ситуацій і навчання дітей правильній поведінці і реакціям.

Ці засоби допомагають дітям краще інтегруватися в навчальне середовище та розвивати комунікативні навички (Павленко, 2022, с. 10).

Ми цілком погоджуємося з думкою В.Шевченка, який зазначив: «інтеграція специфічних методик для навчання дітей з функціональними мовленнєвими труднощами у загальноосвітній процес є важливим кроком для забезпечення інклюзивної освіти» (Шевченко, 2020). Цей підхід дозволяє створити освітнє середовище, яке враховує індивідуальні потреби кожної дитини, сприяє її успішній соціалізації та розвитку. Інноваційні підходи, сучасні технології та тісна співпраця між фахівцями сприяють покращенню якості освіти та забезпечують рівні можливості для всіх учнів.

Отже, застосування специфічних методик, методів та прийомів навчання дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання є надважливим фактором успішного їх розвитку і соціалізації. Впровадження тих та інших методик створить адаптивне середовище, що відповідатиме індивідуальним потребам кожної дитини та сприятиме повноцінній участі в освітньому процесі в ЗЗСО.

2.3 Методичні рекомендації психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання

П. 2.3. цілком логічно має охопити методичний інструментарій психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Так, інклюзивне навчання, яке передбачає інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній процес, потребує особливої уваги до методів та стратегій супроводу. Діти з функціональними мовленнєвими труднощами потребують спеціального підходу для ефективної інтеграції в навчальний процес. В параграфі 2.3. ми розглянемо практичні рекомендації, які допоможуть педагогам у цьому завданні.

Виявлення потреб дітей з функціональними мовленнєвими труднощами є першим і дуже важливим етапом психолого-педагогічного супроводу. Цей процес включає кілька ключових кроків:

- Первинна діагностика.

На початковому етапі освітнього процесу важливо проводити спостереження за поведінкою дітей у різних ситуаціях. Це. У свою чергу, допоможе виявити первинні мовленнєві труднощі. Як рекомендації:

- Використовувати анкети та опитувальники для батьків, які допоможуть зібрати інформацію про розвиток мовлення дитини вдома.
- Проводити спеціалізовані тести та завдання для оцінки рівня мовленнєвого розвитку дитини. Це можуть бути як стандартні тести, так і індивідуальні завдання, розроблені педагогом або логопедом.

- Поглиблена діагностика.

Поглиблена діагностика передбачає проведення детальні інтерв'ю з батьками або опікунами для отримання інформації про історію розвитку дитини, можливі причини мовленнєвих труднощів, а також про те, як дитина спілкується вдома.

Далі – включення в процес діагностики логопедів, психологів, дефектологів та інших спеціалістів для проведення комплексної оцінки стану дитини. Так, фахівці можуть проводити спеціальні тести та спостереження, які дозволять отримати більш детальну картину мовленнєвих труднощів.

Наступним кроком - залучення медиків (медичні дані та висновки лікарів, якщо дитина проходила медичне обстеження). Це допоможе виявити можливі фізіологічні причини мовленнєвих труднощів.

▪ Формування індивідуального плану.

На основі результатів діагностики варто формулювати висновки про конкретні мовленнєві труднощі дитини та визначайте її освітні потреби. Розроблення індивідуального навчального плану (ІНП), який буде враховувати результати діагностики та спрямований на подолання виявлених труднощів.

Якщо дитина до моменту вступу до ЗЗСО має порушення звуковимови, то труднощі в школі у першу чергу будуть з читанням, письмом і комунікацією з однолітками. За потреби робота із мнемо таблицями на вимову звуків (*Якщо деякі звуки дитина не вимовляє, то педагог має порадити батькам звернутись до логопеда раніше, ніж у класі почнуть вивчати ту букву*).

Слід враховувати, що через попередній негативний досвід у таких дітей часто несформована або слабо виражена мотивація до вивчення навчальних предметів мовно-літературної галузі.

До того ж, на уроках можна вводити елементи наступних технік:

- ✓ артикуляційної гімнастики (*система вправ для органів апарату мовлення*),
- ✓ логоритміку (вправи, які виконуються за допомогою музики та віршів),
- ✓ пальчикові вправи.

Можливе використання інтегративної та мотиваційно-ігрової форм уроків для психоемоційного розвантаження здобувачів освіти. У разі художнього хисту дитини до малювання можливе використання методу скрайбінгу як супровід власної розповіді швидкими ескізами-замальовками. Як альтернативний варіант

цього методу використання заготовок з крапками (сюжетних, тематичних), поєднання яких між собою лініями за допомогою олівця або ручки створює завершені малюнки або сюжети.

Загалом дитина з ФМП потребує стимулюючої (*інакше мотивуючої*) і керункової (організаційної), за потреби навчальної допомоги (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 347 с.).

▪ Постійний моніторинг та корекція.

Проведення регулярного спостереження за прогресом дитини та оцінювання ефективності розробленого ІНП. Використовувати щоденники спостережень, записи уроків та інші методи для збору інформації. На основі отриманих даних коригуйте ІНП, вносячи зміни до методів та стратегій навчання у разі потреби.

▪ Планування уроків для дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання вимагає особливої уваги до адаптації навчальних матеріалів, методів та підходів, що сприяють ефективному засвоєнню знань. Важливо враховувати індивідуальні потреби та можливості кожної дитини.

Слід враховувати, що через попередній негативний досвід у таких дітей часто несформована або слабо виражена мотивація до вивчення навчальних предметів мовно-літературної галузі.

До того ж, на уроках можна вводити елементи наступних технік:

- ✓ артикуляційної гімнастики (*система вправ для органів апарату мовлення*),
- ✓ логоритміку (вправи, які виконуються за допомогою музики та віршів),
- ✓ пальчикові вправи.

Можливе використання інтегративної та мотиваційно-ігрової форм уроків для психоемоційного розвантаження здобувачів освіти. У разі художнього хисту дитини до малювання можливе використання методу скрайбінгу як супровід власної розповіді швидкими ескізами-замальовками. Як альтернативний варіант

цього методу використання заготовок з крапками (сюжетних, тематичних), поєднання яких між собою лініями за допомогою олівця або ручки створює завершені малюнки або сюжети.

Загалом дитина з ФМП потребує стимулюючої (*інакше мотивуючої*) і керункової (організаційної), за потреби навчальної допомоги.

На уроках не варто давати складні мовленнєві інструкції, не потрібно вимагати від дитини повних висловлювань, спочатку це можуть бути короткі мовленнєві відповіді або вибір правильного варіанта із декількох запропонованих. Тобто, використовувати адресні покрокові завдання (*можливе дотримання правила «Плюс одне слово»*) з більш дрібними інструкціями (за необхідності з неодноразовим повторенням) дотримуватися багаторазовості усіх можливих форм повторення.

Використовувати орієнтовну основу дій (опорні сигнали, алгоритми або зразки виконання завдань). На заняттях уроках і перервах проводити для всіх здобувачів освіти інклюзивних класів логоритмічні вправи та ігри (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 545 с.).

- *Адаптація навчального матеріалу.*

Візуальні підказки допомагають дітям з мовленнєвими труднощами краще орієнтуватися в навчальному матеріалі. Включайте аудіозаписи, пісні, ритмічні вправи, які можуть допомогти дітям з функціональними мовленнєвими труднощами покращити вимову та розуміння мовленнєвих структур. Використовуйте тексти з простими реченнями, зрозумілими словами, великими шрифтами та чіткою структурою. Це допоможе дітям легше засвоювати інформацію.

- *Гнучкість навчальної програми.*

Фахівці рекомендують визначати індивідуальні навчальні цілі для кожної дитини на основі їхніх можливостей та потреб. Цілі повинні бути реалістичними, вимірюваними та досяжними. Розробляти уроки з урахуванням різних рівнів підготовки дітей. Використовувати різні завдання та вправи, які відповідають різним рівням складності. Плани уроків повинні бути гнучкими, щоб можна було

змінювати темп навчання відповідно до прогресу дитини. Дозволяти дітям працювати в своєму власному темпі та заохочуйте їх до самостійності.

- *Врахування індивідуальних особливостей кожної дитини*, такі як стиль навчання (аудіальний, візуальний, кінестетичний), інтереси, мотивацію та попередній досвід. Звертайте увагу на емоційний стан дітей, підтримуйте їх у разі виникнення труднощів, надаючи психологічну підтримку та заохочуючи позитивне ставлення до навчання.

Щодо труднощів дітей цієї категорії в просторо-орієнтувальному аспекті. Так, рекомендовано використовувати елементи сенсорних ігор у вправах для розвитку сприймання і налагодження позитивного емоційного контакту за методикою Марії Монтессорі. Адже, зокрема, дитина з порушеннями мовлення часто користується елементарними формами орієнтування (примірювання до зразка). Такими можуть наступні види ігор:

- ✓ ігри з фарбами (змішування кольорів)
- ✓ ігри з водою (переливання рідини з однієї посудини у іншу)
- ✓ ігри з дрібними елементами (сортування гудзиків, впізнай на дотик, шнурування)
- ✓ ігри з тканинами (пошук наосліп двох однакових)
- ✓ розпізнання звуків (звукові циліндри, музичні інструменти і т.п.) тощо.

Використовувати тематичні коректурні таблиці, що складаються з ігрових полів з певною кількістю клітинок (від 9 до 25), які заповнені предметними малюнками (цифрами; літерами; цифрами і літерами разом; символами або знаками; геометричними фігурами тощо) та використовуються для урізноманітнення зв'язків між елементами навчальної теми, сприяння усвідомленню дитиною з порушеннями мовлення (функціональними мовленнєвими труднощами) системності і цілісності оточуючого світу. Використовувати, окрім слухового та зорового, також і тактильне сприймання (тактильне обстеження іграшок, предметів та муляжів, самостійно або з допомогою виготовляти наочний матеріал (*увага дитини фіксується там, де їй*

цікаво)), поєднувати мовленнєву і рухову діяльність (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 348 с.).

- *Використання сучасних технологій для залучення дітей до активної участі в освітньому процесі.* Інтерактивні вправи, ігри та завдання допоможуть дітям з мовленнєвими труднощами краще засвоювати матеріал. Використовуйте спеціалізовані освітні платформи та додатки, які сприяють розвитку мовленнєвих навичок. Це можуть бути програми для тренування вимови, розширення словникового запасу та розвитку граматичних навичок.
- *Активні методи навчання.*

Включати в уроки ігрові методи та вправи, які роблять навчання цікавим та захоплюючим. Ігри, драматизація, рольові ігри сприяють активному залученню дітей у процес навчання. Організовувати роботу в малих групах, де діти з різними рівнями мовленнєвих навичок можуть взаємодіяти та допомагати один одному. Це сприяє соціалізації та розвитку комунікативних навичок. Використовуйте практичні вправи, які дозволяють дітям застосовувати здобуті знання у реальних життєвих ситуаціях. Наприклад, проведення діалогів, розігрування сценки, виконання завдань на слухання та говоріння.

Активно використовувати у навчанні співи, римовані лічилки, скороговки і чистомовки як своєрідні тренажери для розвитку чистоти мовлення (артикуляції і мовленнєвого дихання) і вербальної пам'яті дитини з функціональними мовленнєвими труднощами. Наведемо декілька прикладів подібних логопедичних текстів:

✓ чистомовки: на (л) - «**Лю-до-лю** (виділення напівжирним шрифтом слів з нового рядка) : Снігом землю замело. **Ля-ля-ля:** Стала білою земля. **Лі-лі-лі:** Ось замети чималі»; на (р) - «**Ра-ра- ра:** Дуже рада дітворі. **Ар-ар-ар:** Ми поїдемо в зоопарк. **Ро-ро- ро:** Доберемось на метро. **Ру-ру-ру:** В зоопарку кенгуру. **Ру- ру-ру:** Риє кріт собі нору. **Ру-ру-ру:** Заєць обдира кору. **Ра-ра-ра:** Закінчилася в нас гра» і т.п.;

✓ скоромовки: на (в) - «**Віл** везе важучий віз вовну, вату, вер- боліз, **Вперся** віл, і впало з воза **Вісім** в'язок верболозу»; на (с/с') «**Сом** сердитий спить на сонці, **Сивий** вус сховав в котомці. **Спить** старий сердитий сом. **Сниться** сому сьомий сон» тощо;

✓ лічилки з унаочненням зі звуковимови з використанням елементів біоенергопластики: під час виконання артикуляційного руху (*рух руки допомагає рухам артикуляційних органів*) рука показує, де і в якому становищі перебувають язик, нижня щелепа або губи, що сприятливо впливає на активізацію інтелектуальної діяльності дитини, розвиває координацію рухів та дрібну моторику (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 235 с.).

■ *Використання диференційованих завдань.*

Підготувати варто завдання різного рівня складності, що дозволить враховувати індивідуальні можливості кожної дитини. Це допоможе дітям працювати у своєму темпі та досягати успіхів. Використовувати різні форми оцінювання, які враховують індивідуальні досягнення кожної дитини.

У молодшому шкільному віці під час роботи з читання з дітьми з ФМТ, окрім аналітичного методу навчання можна надавати перевагу глобальному (*читання цілими словами*) (правопівкульовому) методу навчання читання за збереженості здатності до синтезу вивчити слово, яке позначає конкретний образ, дитині легше, ніж окремі літери. Коротко представимо алгоритм глобального методу навчання читання: демонстрація зображення об'єкта – швидка (*1-2 секунди*) , але не рвучка демонстрація на окремій картці слова, яке позначає зображений об'єкт (чорні літери на білому тлі висотою не менше 2 см) - голосне чітке озвучування слова з демонстрацією жесту. Відмітимо, що слова і зображення мають відповідати віку дитини, а на початкових етапах навчання - ще й відповідати її зацікавленням. За одне заняття / урок можна опрацьовувати до 10-15 слів (5-7 для початкової школи), враховуючи темп роботи дитини та її мотивацію.

На наступних заняттях вивчені слова поступово замінювати новими, а вивчені слова, у свою чергу, вклеюються у спеціальний альбом. Згодом можна переходити до навчання дитини складати прості речення із вивчених слів спочатку з опорою на зображення дії або піктограми, згодом - робота з картками лише з надрукованими / написаними словами.

У разі аналітичного методу навчання читанню варто пам'ятати, що літеру потрібно співвідносити зі звучанням конкретного звуку, а не з її алфавітною назвою.

Вивчення букв за принципом: візуальна демонстрація літери → звук, який позначає ця літера → вивчення елементів, з яких складається літера / на що схожа буква → сенсорно-тактильне виконання завдань (викладання літер з паличок, ліплення з пластиліну, вигинання з дроту тощо).

У подальшому вправи на закріплення вивченого матеріалу: вибір потрібної літери у ряді ізольованих літер, хаотично розташованих літер, у складі слова тощо. Також для попередження оптичних дисграфії і дислексії виконувати вправи зі знаходження правильно і дзеркально зображених літер. Згодом від читання на окремих картках переходити до читання простих текстів (Адаптації і модифікації освітнього процесу, 2024, 425 с.).

- *Використання спеціалізованих матеріалів*₂ розроблених для дітей з мовленнєвими труднощами. Це можуть бути зошити з вправами, книжки з простими текстами. Використовувати технічні засоби, такі як комп'ютери, планшети, спеціалізовані додатки для розвитку мовленнєвих навичок. Це допоможе зробити навчання цікавішим та ефективнішим.

Підводячи підсумки, зазначимо: педагогам потрібно виконувати всі рекомендації логопеда, інших фахівців, а також батьків щодо спеціальних вправ та адаптації навчального матеріалу для конкретного учня; розвивати бажання і уміння спілкуватися з однолітками та долати сором'язливість; регулярно проводити комунікативні ігри з дитиною з функціональними мовленнєвими труднощами, програючи різні життєві ситуації і реакції на них; педагогам, у

спілкуванні зі здобувачем освіти, контакт встановлювати поступово, не тиснути на дитину тощо.

Таким чином, психолого-педагогічний супровід дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання вимагає комплексного підходу, що включає діагностику, адаптацію навчальних матеріалів, використання сучасних методів навчання, надання психологічної підтримки та регулярний моніторинг прогресу. Реалізація цих рекомендацій сприятиме успішній інтеграції таких дітей в освітній процес та їх всебічному розвитку. Такий підхід забезпечує індивідуалізоване навчання, що допомагає дітям досягати успіхів та адаптуватися до навчального середовища, розвиваючи свої мовленнєві та комунікативні навички.

Висновки до розділу 2

У другому розділі магістерського дослідження нашими завданнями було:

- Виокремити особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.
- Розробити методичні рекомендації психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Так, у п.2.1. нами виокремлено та цілісно обґрунтовано наступні особливості: *створення адаптивного безбар'єрного середовища для компенсації порушень мовлення; застосування специфічних методик, методів та прийомів навчання дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.*

У магістерському дослідженні ми розкрили наступні аспекти щодо створення адаптивного безбар'єрного середовища для компенсації порушень мовлення:

- *сутність та специфіку створення адаптованого безбар'єрного середовища для компенсації порушень мовлення (За Д.Прасолом);*
- *педагогічні особливості роботи з дитиною з ФМТ;*
- *організаційно-педагогічні рекомендації щодо організації безбар'єрного освітнього середовища;*
- *рекомендації щодо індивідуального обладнання;*
- *активне застосування спеціально виготовленої наочності;*
- *оптимальні засоби альтернативної і допоміжної комунікації;*
- Застосування специфічних методик, методів та прийомів навчання дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання є важливим аспектом для забезпечення їхнього успішного розвитку і соціалізації. Впровадження таких методик дозволяє створити

адаптивне середовище, яке відповідає індивідуальним потребам кожної дитини та сприяє її повноцінній участі в загальноосвітньому процесі.

- Використання логопедичних методик, когнітивно-поведінкової терапії, арт-терапії, інноваційних технологій та технічних засобів виявилось надзвичайно ефективним у розвитку мовленнєвих і комунікативних навичок у дітей з мовленнєвими труднощами. Ці методики не лише допомагають покращити артикуляцію та граматичні навички, але й сприяють емоційному та соціальному розвитку дітей.
- Інтеграція специфічних методик у загальноосвітній процес забезпечує інклюзивність навчання і допомагає адаптувати навчальні матеріали та підходи до потреб учнів з функціональними мовленнєвими труднощами. Співпраця між фахівцями, розробка індивідуальних освітніх програм, адаптація матеріалів та використання технічних засобів є критичними для успішної інтеграції.
- Інноваційні технології та технічні засоби, такі як комп'ютерні програми, інтерактивні дошки, комунікаційні пристрої та віртуальна реальність, значно розширюють можливості для навчання і терапії. Вони дозволяють створювати інтерактивне і мотивуюче навчальне середовище, яке підвищує ефективність навчального процесу і підтримує розвиток мовленнєвих навичок.
- Психолого-педагогічна підтримка є невід'ємною частиною процесу навчання. Індивідуальні консультації, психологічні тренінги та підтримка батьків допомагають забезпечити всебічний розвиток дитини і сприяють її успішній адаптації в навчальному середовищі.
- Регулярний моніторинг прогресу та коригування навчальних планів є необхідними для забезпечення ефективності впроваджених методик. Аналіз результатів, зворотній зв'язок від усіх учасників процесу та адаптація підходів допомагають досягти кращих результатів у навчанні та розвитку дітей.

У цілому, ми переконані, що систематичне застосування окреслених особливостей та методичних рекомендацій психолого-психологічного супроводу дітей цієї категорії, застосування специфічних методик у поєднанні з технологіями та ефективною фаховою підтримкою, сприятиме створенню безпечного інклюзивного освітнього середовища, відповідатиме потребам дітей з функціональними мовленнєвими труднощами і допомагатиме їм досягти успіху в навчанні і соціалізації.

ВИСНОВКИ

Проведене нами наукове дослідження з окресленої проблеми показало наступне:

1. Вивчення вітчизняної та зарубіжної літератури щодо значення психолого-педагогічного супроводу дітей в умовах інклюзивного навчання нами було здійснено у п.1.1. на наукових розвідках українських вчених: О. Савченко, І. Гавриленко, Л. Шевчук та О. Костенко.

Вище зазначені автори кцентують увагу на розробці комплексних підходів до психолого-педагогічного супроводу дітей з мовленнєвими труднощами. Їх методики включають індивідуалізовані програми навчання, які враховують особливості кожної дитини, використання когнітивно-поведінкових стратегій, активну співпрацю з батьками та вчителями, а також впровадження сучасних технологій у навчальний процес.

Зарубіжні фахівці, такі як Мерилін Дж. Сноулінг, Чарльз Хулм, Дороті Бішоп, Лорен Адамсон, Браян Бетчелор та Грейс Норбері, розробили науково обґрунтовані методики для підтримки дітей з мовленнєвими труднощами. Їх підходи включають ранню діагностику мовленнєвих розладів, використання інтерактивних методів та технологій, розвиток когнітивних і мовленнєвих навичок, підтримку емоційного та соціального розвитку дітей. Вони також підкреслюють важливість мультидисциплінарного підходу, що забезпечує комплексну підтримку дитини.

2. Здійснення аналізу ступенів, ознак порушення мовлення у дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання ми розкрили в п.1.2 обґрунтувавши наступні аспекти: *поширеність порушень мовлення; багатогранність мовленнєвих порушень; функціональні мовленнєві труднощі; необхідність корекційної роботи; індивідуальний підхід; роль співпраці педагогів та батьків; медичний аспект тощо.*

Також, нами було підкреслено важливість системного індивідуалізованого підходу до роботи з дітьми з ФМП, а саме: *усвідомлення педагогом мовних першопричин, їх значну складність і різноманітність у освітніх труднощах дітей цієї категорії; комплексний підхід до діагностики ФМП; якісна і системна корекційна робота з подолання мовних труднощів.*

3. Здійснення у п.1.3. дослідження стану психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання відбувалося за допомогою вивчення досвіду роботи вчителів інклюзивних класів (методом спостереження за організацією освітнього процесу) в інклюзивних класах Чернівецького ліцею №20 Чернівецької міської ради, а також анкетуванням 28 респондентів міських та сільських шкіл з інклюзивною формою навчання у Чернівецькій області і продемонстрував наступне.

Опитані респонденти помітили, якщо плануватиметься і здійснюватиметься осмислена конструктивна мета супроводу, то і її результати (позитивні зміни у дітей з мовленнєвими труднощами) будуть значно кращим, про що засвідчили 83,3 % опитаних педагогів.

4. Виокремлення у п.2.1. особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання, дало змогу обґрунтувати наступні особливості: *створення адаптивного безбар'єрного середовища для компенсації порушень мовлення; застосування специфічних методик, методів та прийомів навчання дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.*

У п.2.2. нами було розкрито специфічні методики, методи та прийоми навчання дітей означеної категорії. Ними виявилися:

- ✓ психолого-педагогічні стратегії для роботи з дітьми з функціональними мовленнєвими;

- ✓ методики логопедичної роботи (*артикуляційна гімнастика, артикуляційні вправи, фонетичні вправи, лексико-граматичні вправи, логопедичний масаж*);
- ✓ методики когнітивно-поведінкової терапії (*тренування соціальних навичок, використання моделі ABC, методи самоконтролю, навчання проблемно-орієнтованому вирішенню конфліктів, тренування соціальних навичок, когнітивні перебудови, спрямовані на зміну негативних мисленнєвих шаблонів на позитивні та адаптивні*);
- ✓ методики арт-терапії (*малювання, музикотерапія, театральна терапія*);
- ✓ інноваційні технології та технічні засоби (*комп'ютерні програми та мобільні додатки, логопедичні тренажери, ігри для розвитку мовлення, додатки для альтернативної та додаткової комунікації (AAC), інтерактивні дошки та планишети, інтерактивні уроки, мультимедійні презентації*);
- ✓ Спеціальні технічні засоби (*Комунікаційні пристрої, звукові підсилювачі, відеоінтервенції*).

5. У пункті 2.3. запропоновано методичні рекомендації психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання, що включають:

- ✓ виявлення потреб освітніх труднощів та потреб дітей з ФМТ;
- ✓ врахування індивідуальних особливостей дітей з ФМТ, стилів їх навчання (аудіальний, візуальний, кінестетичний), інтересів, мотивації та попереднього життєвого досвіду;
- ✓ залучення медиків до надання необхідної консультації;
- ✓ формування індивідуального плану та маршруту дитини з ФМТ;
- ✓ планування уроків для дітей з ФМТ в умовах інклюзивного навчання з урахуванням адаптивних, чи модифікованих матеріалів;
- ✓ використання інтегративної та мотиваційно-ігрової форм уроків для психоемоційного розвантаження здобувачів освіти з ФМТ;

- ✓ використання активних методів навчання, диференційованих завдань та спеціалізованих матеріалів;
- ✓ використання сучасних технологій залучення дітей до активної участі в освітньому процесі;
- ✓ постійний моніторинг та корекція освітніх труднощів дітей з ФМТ;
- ✓ застосування методики Марії Монтессорі та видів ігор за цією методикою (ігри з фарбами, ігри з водою, ігри з дрібними елементами, ігри з тканинами, розпізнання звуків, звукові циліндри, музичні інструменти і т.п.).

6. Розробка методичних рекомендацій психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання у п.2.3., включила наступні аспекти: *виявлення потреб освітніх труднощів та потреб дітей з ФМТ; врахування індивідуальних особливостей дітей з ФМТ, стилів їх навчання (аудіальний, візуальний, кінестетичний), інтересів, мотивації та попереднього життєвого досвіду; залучення медиків до надання необхідної консультації; формування індивідуального плану та маршруту дитини з ФМТ; планування уроків для дітей з ФМТ в умовах інклюзивного навчання з урахуванням адаптивних, чи модифікованих матеріалів; використання інтегративної та мотиваційно-ігрової форм уроків для психоемоційного розвантаження здобувачів освіти з ФМТ; використання активних методів навчання, диференційованих завдань та спеціалізованих матеріалів; використання сучасних технологій залучення дітей до активної участі в освітньому процесі; постійний моніторинг та корекція освітніх труднощів дітей з ФМТ; застосування методики Марії Монтессорі та видів ігор за цією методикою (ігри з фарбами, ігри з водою, ігри з дрібними елементами, ігри з тканинами, розпізнання звуків, звукові циліндри, музичні інструменти і т.п.).*

Таким чином, теоретичне значення результатів дослідження полягало в обґрунтуванні значення, ознак порушення мовлення, наукового виокремлення та

обґрунтування особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з ФМТ в умовах інклюзивного навчання.

Практичне значення результатів дослідження полягало в цінному практико-орієнтованому методичному інструментарії психолого-педагогічного супроводу дітей з ФМТ в умовах інклюзивного навчання.

Наше дослідження не є вичерпним. Подальшого науково-практичного пошуку потребує окреслення психолого-педагогічних умов психолого-педагогічного супроводу дітей з ФМТ в умовах інклюзивного навчання та експериментального їх дослідження у констатувальному та формувальному вимірах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adamson L. B. *Communication Development During Infancy*. New York: Psychology Press, 2014. 320 p.
2. Batchelor B. *Effective Strategies for Supporting Children with Speech and Language Difficulties*. London: Sage Publications, 2015. 250 p.
3. Batchelor B. Multidisciplinary Approaches to Language Development and Disorders. *Journal of Language and Communication Disorders*, 2012. Vol. 47, No. 3, pp. 45-67.
4. Batchelor B. *Using Technology to Enhance Language Learning in Children with Communication Disorders*. *International Journal of Special Education*, 2014. Vol. 29, No. 1, pp. 103-125.
5. Bishop D. V. M. Research Review: The Impact of Specific Language Impairment on Child Development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2014. Vol. 55, No. 1, pp. 92-101.
6. Bishop D. V. M. The Interface Between Genetics and Psychology: Lessons from Developmental Dyslexia. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 2009. Vol. 364, No. 1536, pp. 1619-1631.
7. Bishop D. V. M. *Uncommon Understanding: Development and Disorders of Language Comprehension in Children*. Hove: Psychology Press, 1997. 304 p.
8. Cherney L. R., Halper A. S., Holland A. L. *Communication Disorders in Educational Settings*. San Diego: Plural Publishing, 2018. 280 p.
9. Hulme C. *Developing Reading and Spelling Skills*. *Journal of Educational Psychology*, 2012. Vol. 104, No. 3, pp. 75-105.
10. Hulme C., Snowling M. J. *The Science of Reading: A Handbook*. Oxford: Blackwell Publishing, 2012. 680 p.
11. Norbury C. F. The Impact of Language Impairment on Social Functioning. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2014. Vol. 55, No. 7, pp. 150-167.
12. Norbury C. F. The Impact of Nonverbal Ability on Prevalence and Clinical Presentation of Language Disorder: Evidence from a Population Study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2014. Vol. 55, No. 11, pp. 1247-1254..

13. Norbury C. F., Gooch D., Wray C., Baird G., Charman T., Simonoff E., Pickles A. The Impact of Nonverbal Ability on Prevalence and Clinical Presentation of Language Disorder: Evidence from a Population Study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2016. Vol. 57, No. 11, pp. 1247-1257.
14. Norbury C. F., Tomblin J. B., Bishop D. V. M. *Understanding Developmental Language Disorders: From Theory to Practice*. London: Psychology Press, 2016. 250 p.
15. Owens R. E. *Language Development: An Introduction*. 9th ed. Upper Saddle River: Pearson Education, 2016. 512 p.
16. Schuele C. M., Justice L. M. *Phonological Awareness Intervention for Preschool Children with Speech and Language Impairment*. New York: The Guilford Press, 2016. 310 p.
17. Snowling M. J., Hulme C. *The Science of Reading: A Handbook*. Oxford: Blackwell Publishing, 2012. 680 p.
18. *Адаптації і модифікації освітнього процесу в закладах дошкільної та загальної середньої освіти: методичний посібник. Частина 1. Вид.5 /Д.В.Прасол, І.В. Спіріна, О.В.Бавольська, Г.Ю.Іваскевич, І.А.Соломко, М.С.Душенкова, О.С.Чеканова, І.В.Дрозд, А.О.Толмачова; за загальною ред. Д.В.Прасола. – Миколаїв : вид.Торубара В.В.. 2024. – 588 с./ 5-е видання*
19. *Адаптації і модифікації освітнього процесу в закладах дошкільної та загальної середньої освіти: методичний посібник. Частина 2. Вид.5 /Д.В.Прасол, І.В. Спіріна, О.В.Бавольська, Г.Ю.Іваскевич, І.А.Соломко, М.С.Душенкова, О.С.Чеканова, І.В.Дрозд, А.О.Толмачова; за загальною ред. Д.В.Прасола. – Миколаїв : вид.Торубара В.В.. 2024. – 832 с./ 5-е видання*
20. Астахова О. І., Дубровський В. В. *Інклюзивна педагогіка: методичний підхід до роботи з дітьми з мовленнєвими труднощами* : навч. посіб. Харків, 2018. 260 с.
21. Борова В. Є. Виховання інтонаційної виразності мовлення дітей із недоліками звуковимови. *Наука і освіта*. 2011. № 4. С. 51-54.
22. Братко М. В. *Соціалізація дітей з особливими потребами в умовах інклюзії* : навч. посіб. Львів, 2018. 220 с.

- 23.Гавриленко І. В. *Інклюзивна освіта: методичні рекомендації для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами*: метод. посіб. Харків, 2018. 320 с.
- 24.Гнатюк О. І. *Музикотерапія для розвитку мовлення* : навч. посіб. Львів, 2018. 170 с.
- 25.Гуленок С. І. *Теоретичні основи і методи корекційної роботи з дітьми з мовленнєвими труднощами* : навч. посіб. Львів, 2016. 210 с.
- 26.Древаль В. О., Зелінська-Любченко К. О. *Театралізована діяльність як засіб розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матер. VIII Всеукр. заочної наук.-практ. конф, 15 лютого 2019 р., м. Суми / М-во освіти і науки України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка, навч.-наук. ін-т фіз. культури, каф. логопедії, упр. освіти і науки Сумської міської ради ; (редкол. : А. А. Сбруєва, Г. Ю. Ніколаї, В. С. Бугрій та ін.). – Суми : (ФОП Цьома С. П.), 2019. С. 64–67.
- 27.Дубровіна І. В. *Психолого-педагогічні основи корекційної роботи з дітьми з мовленнєвими труднощами* : навч. посіб. Харків: Фоліо, 2017. 250 с.
- 28.Захарченко Ю. А. *Когнітивні перебудови у роботі з дітьми* : навч. посіб. Дніпро, 2021. 200 с.
- 29.Іванова Н. М. *Фонетичні вправи для дітей з мовленнєвими труднощами* : навч. посіб. Київ, 2018. 180 с.
- 30.Карамушка Л. М., Скрипченко О. В. *Психологія інклюзивного навчання: теорія і практика* : навч. посіб. Київ, 2016. 300 с.
- 31.Кардаш І. М. *Зв'язне мовлення як складник комунікативної готовності старших дошкільників до навчання у школі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: навч. посіб. 2020. 215 с.
- 32.Ковальчук В. В. *Когнітивно-поведінкова терапія для дітей з мовленнєвими труднощами* : навч. посіб. Одеса, 2017. 220 с.
- 33.Кондратенко І. Ю. *Виявлення та подолання мовленнєвих порушень у дітей шкільного віку*. Київ, 2015. 224 с.

- 34.Костенко О. А. *Розвиток мовленнєвих навичок у дітей з функціональними мовленнєвими труднощами: сучасні технології та методики*: навч. посіб. Одеса, 2020. 290 с.
- 35.Кравчук Н. В. *Театральна терапія у навчанні дітей* : навч. посіб. Київ, 2019. 150 с.
- 36.Крутий К. Лепбук як дослідницький проект дошкільників: *веб-сайт*. URL: <http://ukrdeti.com/lepbuk-yak-doslidnickij-proekt-doshkilnika/> (дата звернення: 22.08.2024)
- 37.Лактіонова Г. С. *Особливості корекційної роботи з дітьми з порушеннями мовлення* : навч. посіб. Одеса, 2016. 190 с.
- 38.Лепетченко М. В. *Логопедія. Дизартрія* : навчально-методичний посібник (для студ. спец. 6.010105 Корекційна освіта). Дніпро, 2015. 36 с.
- 39.Лисак О. П. *Сучасні технології корекційного навчання дітей з мовленнєвими труднощами* : навч. посіб. Київ, 2021. 240 с.
- 40.Лисенко І. П. *Комп'ютерні програми для дітей з мовленнєвими труднощами* : навч. посіб. Одеса, 2020. 230 с.
- 41.Мельник В. О., Кузьменко А. С. *Мовленнєвий розвиток дітей з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти* : навч. посіб. Одеса, 2019. 230 с.
- 42.Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями. URL.: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shhodo-organizaciji-roboti-z-ditmi-z-movlennyevimi-porushennyami> (дата звернення: 16.07.2024)..
- 43.Михайлова Т. С. *Методи самоконтролю у когнітивно-поведінковій терапії* : навч. посіб. Запоріжжя, 2016. 160 с.
- 44.Міщенко М. Посібник лепбук «Речевічок» як засіб розвитку мовлення дітей. URL: <https://rozrobka.in.ua/posibnik-lepbuk-rechevichok-yak-zasib-rozvitkumovlennya-ditej.html> (дата звернення: 21.09.2024)
- 45.Назаренко С. В. *Розробка індивідуальних освітніх програм* : навч. посіб. Харків, 2019. 200 с.

- 46.Осадча Л. М. *Сучасні підходи до формування мовленнєвої компетентності дошкільників*: навч. посіб. URL: <https://genezum.org/#link-conferences> (дата звернення: 12.10.2024)
- 47.Осадча Т. М. *Арт-терапія в інклюзивному освітньому середовищі* : навч. посіб. Київ, 2017. 160 с.
- 48.Павленко Р. М. *Аудіо-візуальні засоби у логопедичній роботі* : навч. посіб. Дніпро, 2022. 250 с.
- 49.Пальчик Н. М. *Методичні рекомендації з організації інклюзивного навчання для дітей з мовленнєвими труднощами* : навч. посіб. Дніпро, 2020. 210 с.
- 50.Петрова О. В. *Логопедична робота з дітьми з мовленнєвими порушеннями* : навч. посіб. Харків, 2019. 240 с.
- 51.Про загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 17.07.2024).
- 52.Про затвердження Положення про інклюзивний навчальний заклад : постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. № 872. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-п#Text> (дата звернення: 18.07.2024).
- 53.Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 р. № 88. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-п#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
- 54.Про затвердження Типового положення про інклюзивно-ресурсний центр : наказ Міністерства освіти і науки України від 23.04.2018 р. № 414. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0577-18#Text> (дата звернення: 17.07.2024).
- 55.Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
- 56.Рябкіна О. Г. Нові технології для нового покоління. *Сучасні форми роботи з книгою як засіб формування стійкого інтересу до навчальної діяльності*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. сем., м. Київ, 20 трав. 2021 р. Київ, 2021. С. 207-211.

- 57.Рібцун Ю.В. Ігри з кольором як засіб корекції ФФНМ у дітей середнього дошкільного віку. *Дефектологія*. 2008. №4. 45 с.
- 58.Савченко О. Я. *Психолого-педагогічний супровід дітей з мовленнєвими порушеннями*: навч. посіб. Київ, 2017. 280 с.
- 59.Семенова Г. П. *Арт-терапія у роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями* : навч. посіб. Харків, 2015. 190 с.
- 60.Сидоренко Л. О. *Лексико-граматичні вправи у роботі з дітьми* : навч. посіб. Львів, 2020. 210 с.
- 61.Смирнова А. А. *Спільне планування уроків з логопедами* : навч. посіб. Львів, 2018. 175 с.
- 62.Сухіна І. І. *Розвиток комунікативних навичок у дітей з мовленнєвими порушеннями* : навч. посіб. Запоріжжя, 2019. 185 с.
- 63.Тарасун В.В. Формування мовної особистості – новий напрям логопедичної роботи. *Дефектологія*. 2007. № 4. 3–11 с.
- 64.Федорова О. Ю. *Використання інтерактивних дошок у навчанні* : навч. посіб. Запоріжжя, 2021. 180 с.
- 65.Шевченко Т. І. *Моніторинг та корекція у навчальному процесі* : навч. посіб. Київ, 2020. 210 с.
- 66.Шевчук Л. М. *Комплексна програма психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами*: метод. посіб. Львів, 2019. 250 с.
- 67.Шеремет М.К *Логопедія: підручник* / за ред. М. К. Шеремет. Київ, 2018. 856 с.
- 68.Шульга Т. І. *Психологічна підтримка дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного навчання* : навч. посіб. Київ: Освіта, 2019. 210 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

Шановні педагоги, дане дослідження допоможе проаналізувати стан психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного навчання.

Метою цього дослідження є вивчення ефективності існуючих методів та підходів, визначення основних проблем і викликів, а також пошук шляхів покращення умов навчання для дітей цієї категорії.

1. Ваш педагогічний стаж:

- ☐ до 5 років
- ☐ 6-10 років
- ☐ 11-20 років
- ☐ понад 20 років

2. Чи проходили Ви неформальну, чи інформальну спеціалізовану підготовку для роботи з дітьми з функціональними мовленнєвими труднощами?

- ☐ Так
- ☐ Ні

3. Які форми роботи з дітьми з функціональними мовленнєвими труднощами вважаєте найоптимальнішими?

- ☐ Індивідуальні заняття
- ☐ Групові заняття

4. Які форми співпраці є найбільш ефективними у вашій практиці?

5. Чи спостерігаєте ви позитивні зміни у дітей з мовленнєвими труднощами після впровадження психолого-педагогічного супроводу?

- ☐ Так
- ☐ Ні
- ☐ Частково

6. Які заходи, на вашу думку, можуть покращити психолого-педагогічний супровід дітей з мовленнєвими труднощами?

7. Чи створено у вашому закладі адаптивне безбар'єрне середовище для дітей з мовленнєвими труднощами?

- ☐ Так
- ☐ Ні
- ☐ Частково

8. Які елементи адаптивного середовища ви використовуєте у вашій роботі? (вказіть усі, що підходять)

- ☐ Спеціальні навчальні матеріали
- ☐ Технічні засоби
- ☐ Архітектурні пристосування
- ☐ Інші (вказіть)

9. Які специфічні методики та методи навчання ви застосовуєте для дітей з мовленнєвими труднощами?

- ☐ Методики логопедичної роботи
- ☐ Методики когнітивно-поведінкової терапії
- ☐ Методики арт-терапії
- ☐ Інші (вказіть)

10. Які методи і підходи ви вважаєте найбільш успішними у вашій практиці?
